

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Географічний факультет
Кафедра географії та менеджменту туризму

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ ПІД ЧАС
ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ**

Кваліфікаційна робота
Рівень освіти – перший (бакалаврський)

Виконав:
студент 4 курсу, групи 410
денної форми навчання
спеціальності Туризм «Міжнародний
туризм»
Нестеренко М.Р.
Керівник: доц. Брик С.Д.

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № ____

від «__» _____ 2024.

зав. кафедри _____ доц. Король О.Д.

Чернівці – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА	
ДОСЛІДЖЕННЯ СПОРТИВНО ТУРИЗМУ.....	6
1.1. Суть, види і форми спортивно туризму.	6
1.2. Роль і місце спортивно туризму на ринку туристичних послуг.	12
1.3. Історичні аспекти розвитку спортивно туризму в Світі та Україні.	16
РОЗДІЛ 2: ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ В	
ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ.....	20
2.1. Природно – кліматичні та екологічні передумови розвитку спортивного туризму.	20
2.2. Природно-антропогенні передумови розвитку спортивного туризму в Західній Україні.	26
РОЗДІЛ 3: АНАЛІЗ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО	
ТУРИЗМУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ.	39
3.1. Аналіз розвитку спортивного туризму в Західній Україні під час військового стану.	39
3.2. Суть проблем розвитку спортивного туризму на території України під час військового стану	47
3.3. Приклад розробки спортивного маршруту в Західній Україні	53
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми. Спортивно туризм – один із наймасовіших і доступних форм відпочинку у межах вітчизняної туристичної галузі. Особливо інтенсивно розвивається на територіях, що мають значну культурну й історичну спадщину. На сьогоднішній день неможливо переоцінити значення спорту для окремої людини та суспільства в цілому. Спорт зміцнює людину фізично й духовно. Він ставить для людини мету стати досконалішою, досягти нових результатів, розширити свої можливості.

Спортивний туризм в Україні стикнувся з різними проблемами під час повномасштабного військового вторгнення.

На поточний момент, в умовах діючих обмежень які впроваджені спочатку через наявність карантину від Covid- 19, та зараз через військовий стан в наслідок агресії та повномасштабного військового вторгнення рф в Україну, можливості українських спортсменів працюючих в напрямку «спортивного туризму» [1-6] є дуже обмеженими. Спроби організувати спортивні походи поза залежністю від типу походу (гірські, пішохідні, водні, велосипедні) та категорії складності можуть стикнутись з різними проблемами. Основні напрямки проблем включають наступні: безпека, доступність, фінансування, комунікація.

Аналіз останніх досліджень і результатів. До науковців, що тією чи іншою мірою досліджували цю діяльність, належать Амбранов В. В. [1], Блистів Т.В. [4], Булашев А.Я., [5], Грабовський Ю.А., Скалій О.В., Скалій Т.В. [7], Дмитрук О.Ю. [13], Рутинський М.Й. [31], Соколов В.А. [33], Федорів О.Я. [43].

Метою дослідження є аналіз стану спортивного туризму в Західній Україні та визначення проблем розвитку спортивного туризму під час військового стану.

Для досягнення мети дослідження необхідно вирішити наступні **завдання:**

- Розкрити основні поняття, види і форми спортивного туризму;
- Розглянути місце спортивного туризму на ринку туристичних послуг;
- Охарактеризувати історичні аспекти розвитку спортивного туризму в Світі та Україні;
- Провести аналіз природно-кліматичних та екологічних передумов розвитку спортивного туризму в Західній Україні;
- Оцінити природно-антропогенних передумов розвитку спортивного туризму в Західній Україні;
- Провести аналіз розвитку спортивного туризму в Західній Україні під час військового стану;
- Розглянути проблеми розвитку спортивного туризму в Західній Україні під час військового стану.

Об'єктом дослідження є спортивний туризм Західної України, а **предметом** дослідження виступає аналіз та проблеми розвитку спортивного туризму в Західній Україні під час військового стану.

Наукова новизна теми полягає у аналізі та визначенні проблем розвитку спортивного туризму в Західній Україні під час військового стану.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених завдань, досягнення мети використовувався комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження: методи порівняльного аналізу, методи прямого структурного аналізу, моделювання;

- літературний – з його допомогою було відібрано і проаналізовано законодавчі акти, книжки різних років видання, статті та інформацію;
- методи наукової систематизації – систематизація та розподіл наявного матеріалу відповідно за розділами і пунктами;
- системного аналізу – поетапне визначення теми, об'єкту, мети, завдань дослідження, послідовна характеристика змісту роботи.

Структура роботи. Робота включає 64 сторінки тексту, складається

із вступу, 3 розділів, 8 пунктів, висновків, списку використаних джерел, містить 3 таблиці і 15 рисунків та 5 додатків (А, Б, В, Г, Д).

У вступі обґрунтовується актуальність теми, визначається мета, завдання, предмет та об'єкт дослідження. Окреслюється методологічна та теоретична база дослідження, методи дослідження.

Основна частина присвячена дослідженню спортивного туризму на території Західної України під час військового стану. Перший розділ містить інформацію про наукову дослідну, просвітницьку – виховну діяльність. В другому розділі описано природні, екологічні та соціально-економічні передумови розвитку спортивного туризму в Західній Україні. Третій розділ містить проблеми та аналіз розвитку спортивного туризму в Західній Україні.

РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ СПОРТИВНО ТУРИЗМУ

1.1. Суть, види і форми спортивно туризму

Спортивна діяльність є однією з найдоступніших і наймасовіших форм рекреації. Її роль буде постійно зростати, зважаючи на об'єктивно зумовлене характером розвитку сучасного суспільства зменшення фізичної рухливості та активності людей.

Спортивний туризм – це специфічний вид туристсько-спортивної діяльності, головна форма якої – похід (подорож) або змагання з видів туризму. Ці види діяльності спрямовані на випробовування фізичних, психічних, духовних сил людини, удосконалення майстерності туриста та виконання нормативів спортивних розрядів.

П. Масляк вважає, що спортивний туризм здійснюється шляхом подолання певної відстані, території, маршруту активним способом, покладаючись на власні вольові та фізичні зусилля. Саме активна форма пересування на чистій або умовно чистій в екологічному плані території з гарними краєвидами дає великий оздоровчий ефект [7].

В Україні традиційно за формою проведення заходів і особливостями організації спортивно туризм поділяють на *організований (плановий і самодіяльний) і неорганізований*.

Плановий туризм здійснюється на основі туристичних путівок. Вони надаються відповідними туристичними організаціями й установами і є певною гарантією того, що турист за сплачені гроші отримає послуги, які надаватимуть професійні інструктори, гіді, провідники за розробленими, дослідженими, неодноразово перевіреними, описаними маршрутами [11].

Самодіяльний туризм функціонує на основі організаційної діяльності різних громадських об'єднань (туристичних клубів, секцій, товариств). Проведення туристичних походів забезпечується такими громадськими

організаціями на базі відповідного добору складу групи туристів, прокладання маршруту руху, забезпечення всім необхідним (від інструкторів і харчування до ночівлі і розваг) [13].

Неорганізовані, «дикі», аматорські, «під чорним прапором» походи організовуються одним або кількома туристами на власний страх і ризик. Вони самі визначають район проходження, добирають спорядження, забезпечують себе їжею, ночівлею, розвагами, розраховуючи лише на власні сили і життєвий досвід [5].

Щур Ю. В. [49] і Дмитрук О. Ю. [13] зазначають, що кожен з видів спортивно туризму має свої характерні особливості. За організацією походу, його маршрутом, засобами пересування неважко віднести його до певного виду туризму - **пішохідного, гірського, лижного, водного, велосипедного**.

Спортивний туризм - це складова сучасного туризму, найбільш активна і динамічна частина туристської діяльності, що базується на громадських засадах. Спортивний туризм - це також вид спорту, який включає різноманітні активні туристичні заходи, спортивні походи усіх категорій складності, чемпіонати, першості за усіма видами спортивного туризму (пішохідний, лижний, гірський, водний, велосипедний, мотоциклетний, автомобільний, спелеологічний, вітрильний), комплексні заходи, експедиції.

За видами спортивний туризм поділяється на:

- *пішохідний туризм* - пересування на маршруті проводиться в основному пішки;
- *лижний туризм* - пересування на маршруті здійснюється в основному на лижах;
- *гірський туризм* - піші походи в умовах високогір'я;
- *водний туризм* - сплав по річках залежно від категорії, річки, як правило, гірські;
- *спелеотуризм* - подорожі по підземних порожнинах;
- *вітрильний туризм* - подорожі на суднах під вітрилом по морю або

акваторіями великих озер;

- *на засобах пересування* - розділ, що включає в себе велосипедні, кінні та авто- та мотоподорожі;
- *комбінований туризм* - подорожі, що поєднують в собі елементи різних видів туризму.

За організаційними формами спортивний туризм поділяється на: спортивні походи, змагання зі спортивного туризму, експедиції, екскурсії.

Пішохідний туризм - це один з найпоширеніших видів спортивного туризму. Основною метою є подолання групою туристів маршруту по місцевості з місця відправлення до місця прибуття за вказаний проміжок часу. Маршрут пішого туризму може містити в собі не тільки програму фізичної, спортивної, оздоровчої підготовки, але й ознайомлення з історією і культурною спадщиною населення регіону (Рис.1. 1).

Рис. 1.1 Пішохідний туризм

Гірський туризм - це вид спортивного туризму, що полягає в пересуванні групи людей по певному маршруту, прокладеному в гірській місцевості. Мета гірського туризму - проходження маршруту певної категорії складності, який включає декілька перевалів або вершин. Складність маршруту визначається в основному складністю перевалів (Рис.1.2.).

Рис. 1.2 Гірський туризм

Водний туризм - це один з різновидів спортивного туризму, в основі якого є подолання маршруту водною поверхнею. Розрізняють декілька підвидів водного туризму: сплав по річках, рафтинг, вітрильний туризм, каякінг (Рис.1. 3.).

Рис. 1.3 Водний туризм

Лижний туризм – різновид спортивного туризму на лижних засобах пересування. Лижний туризм різноманітний: це і одноденні прогулянки по готових лижнях і недільні переходи по засніжених цілинних лісах, це і багатоденні автономні походи, складні експедиції в горах або Антарктиді чи Арктиці, скі-тури (позатрасове катання) на гірських схилах без підйомників і гірськолижних курортів, сноубординг, гелі-скіінг (Рис.1.4.).

Рис. 1.4 Лижний туризм

Велосипедний туризм- це один з напрямів спортивного туризму, який ґрунтується на проходженні різноманітних туристичних маршрутів на велосипеді (Рис. 1.5.).

Рис. 1.5 Велосипедний туризм

Велосипедний туризм має декілька видів, основні з яких:

- цивілізований – цей вид велосипедного туризму найбільш простий та відомий, це звичайні прогулянки на велосипеді за певним маршрутом;
- спортивний – цей вид менш популярний, він ґрунтується на подоланні заздалегідь вказаних дистанцій за певний період часу на велосипеді, сюди також відносяться рекорди;
- перегони – подолання певного маршруту на час, головна мета – приїхати першим, це азартний вид велосипедного туризму, при якому туристи навіть не помічають пам'ятки біля яких їдуть;

- експедиції – цей вид для тих туристів, яким подобається подолання перешкод, наприклад: маршрут в гори, через водойми;
- байкерський – це теж своєрідне змагання, такий вид обирають туристи, які хочуть перевірити свій велосипед на міцність;
- велосипедні походи – це подолання туристичного маршруту, в рамках якого туристи вивчають природу та пам'ятки світу.

Пішохідний і гірський туризм мають більше спільного, ніж відмінного. Це і спосіб пересування - пішки, і спільні технічні прийоми подолання складного рельєфу, водних перешкод.

Відмінність є в тому, що пішохідні походи здійснюються у всіх районах, а гірські – тільки у високогірних. Однак ця головна відмінність прослідковується лише для походів I – III категорій складності, оскільки пішохідні маршрути вищих категорій складності часто здійснюються, крім лісових і пустельних місцевостей, і в гірські райони, хоча якісні відмінності (такі, як, наприклад, технічна складність подолання перевалів) зберігаються. Так, гірський маршрут I категорії складності повинен включати щонайменше два перевали I A категорії альпіністської складності, що потребує певних навичок техніки руху і страхівки.

До найпростіших перешкод, характерних для пішохідних походів у рівнинних районах, можуть бути віднесені схили пагорбів, ярів, балок, ділянки густого лісу, незакріплених пісків, болота, струмки, річки. В невисоких і середньої висоти гірських районах до цих перешкод додаються ділянки перевалів із схилами середньої крутизни - порослі травою, осипні, засніжені.

Пішохідний туризм. Пішохідні туристичні спортивні походи можна проводити в усіх регіонах України. Одночасно слід зазначити, що територія України, за винятком двох гірських масивів, має рівнинний рельєф і на ній майже відсутні природні перешкоди, що обумовлюють категорію складності спортивних пішохідних маршрутів. Через це у більшості регіонів України можливо здійснювати спортивні походи лише до першої категорії

складності.

1.2. Роль і місце спортивно туризму на ринку туристичних послуг

Сучасна індустрія туризму — одна з найбільш швидко прогресуючих галузей світового господарства, яка розглядається і як самостійний вид економічної діяльності, і як міжгалузевий комплекс. Попри всі політичні та соціально-економічні негаразди останніх років індустрія туризму стала тією галуззю народного господарства України, яка без залучення державних дотацій стабільно нарощує обсяги виробництва туристського продукту.

У розвитку вітчизняного туристського руху помітну роль відіграє спортивно туризм. По суті він є однією з найдоступніших масових форм активного відпочинку, пізнання та вивчення навколишнього світу. Сьогодні спортивні подорожі та відпочинок стають невід'ємною частиною життя населення всіх континентів.

Україна об'єктивно має всі передумови для інтенсивного розвитку спортивно туризму: особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат, багатий природний, історико-культурний та туристсько-рекреаційний потенціал [3].

Однак сьогодні в західній Україні розвиток цієї важливої галузі економіки, яка, за розрахунками фахівців, лише у вигляді податків могла б щороку приносити в державну скарбницю до 4 млрд дол. США, недостатній. Причинами такого становища є складна соціально-економічна ситуація в державі, неврегульованість механізмів стимулювання туристської індустрії, відсутність ефективної стратегії розвитку цієї галузі як на національному, так і на регіональному рівнях.

Спортивний туризм за своєю сутністю не є сферою послуг, а це досить самостійна і соціально-орієнтована сфера і спосіб життя значного кола суспільства, для якої самодіяльний туризм служить ефективним

засобом фізичного оздоровлення, морального розвитку і самовдосконалення.

Важливий також аналіз бар'єрів доступності спортивних та фізкультурно-оздоровчих послуг для різних груп населення, в тому числі і соціокультурних, психологічних бар'єрів і реалізація комплексних заходів, що дозволяють їх мінімізувати. Реалізуючи оздоровчі, рекреаційні та освітньо-виховні доступності фізкультурно-оздоровчих послуг, від рекреаційних установок індивідів і розвиненості потреби в фізкультурних і спортивних заняттях.

В основі спортивні послуги лежить розвиток здорового способу життя, який можливо досягти створюючи туристичний продукт, який буде містити в собі елементи оздоровчо-спортивного туризму. Адже активний рух є визначальною рисою оздоровчо-спортивного туризму, який загартовує організм, розвиває витривалість, спритність, виховує мужність, наполегливість і рішучість, навчає виживанню людини в природному середовищі. Подорожуючи далекими чи близькими дорогами ми збагачуємось не тільки фізично, а і емоційно, культурно, бо саме оздоровчо-спортивний туризм допомагає підтримувати високу працездатність та творчу активність.

Така ефективна форма організації відпочинку сприяє фізичному і духовному розвитку особистості. Створюючи туристичний продукт за напрямком оздоровчоспортивного туризму, потрібно враховувати фізичну підготовку кожного, вік та медичні показники. Оздоровчо-спортивний туризм – це різновид пішохідного, гірського, водного, спелеотуризму [9].

Сучасні спортивні, фізкультурні та оздоровчі організації активно прагнуть до об'єднання і співпраці з освітою, громадським харчуванням, культурою, шоу-бізнесом, індустрією розваг та іншими суміжними галузями, затребуваними населенням, і все більше перетворюються на багатофункціональні центри. В даний час в країні планується створення тисяч багатофункціональних оздоровчих, спортивних, фізкультурнооздоровчих центрів, стадіонів і басейнів. У цьому зв'язку

актуальним стає впровадження розробленої методології створення та роботи багатофункціональних трансформованих оздоровчих комплексів (клубів здоров'я) які можуть бути складовою частиною спортивних центрів, стадіонів, басейнів або функціонувати самостійно [14].

Одним із найбільш перспективних видів туризму є спортивний туризм – вид активної рекреаційно-туристської діяльності, яка здійснюється в незайманому або слабозміненому природному середовищі, і полягає у проходженні туристських спортивних маршрутів з подоланням різноманітних перешкод природного середовища (перевалів, вершин, порогів, каньйонів, печер, боліт тощо) різними засобами пересування із використанням спеціальних технічних прийомів і спорядження. Спортивний туризм є специфічною територіальною системою, у якій у взаємодію вступають три основні агенти – туристи-спортсмени, ресурсна база спортивного туризму та система закладів та установ спортивного туризму.

Територіальна система спортивного туризму включає такі функціональні підсистеми:

1) споживачі (туристи-спортсмени) – саме вони зі своїми специфічними туристсько-спортивними потребами, бажаннями і діяльністю виступають системотворним початком, є основою її функціонування і розвитку;

2) природно-ресурсна підсистема – компоненти природи, природні об'єкти (у вигляді, у першу чергу, перешкод), які долаються різними засобами пересування людини в природному середовищі і використовуються для організації туристсько-спортивної діяльності;

3) соціальна підсистема відповідальна за формування та реалізацію суспільного замовлення на спортивний туризм, сукупності громадських стосунків – спортивно-оздоровчих, пізнавальних, моральних, екологічних тощо, формуючи основні туристсько-спортивні риси соціуму;

4) виробнича підсистема об'єднує усі види економічної діяльності, пов'язаної з організацією туристсько-спортивної діяльності (виробництво і

прокат туристських засобів пересування, спеціального туристського спорядження, туристського одягу, специфічних продуктів харчування тощо), сукупність туристських підприємств, що виробляють туристсько-спортивні тури;

5) інфраструктурна підсистема є сукупністю організацій і установ спортивного туризму, що забезпечують умови функціонування;

6) атракції є базовою підсистемою, тому що саме вони привертають туриста на ту чи іншу територію. В якості атракцій можуть виступати будь-які явища, цікаві туристові і які приваблюють його в туристський район.

У геопросторовому вимірі спортивний туризм стає все більш вагомим сегментом світової туристської галузі, впевнено займаючи третє місце після відпочинково-розважального та пізнавального туризму. За деякими оцінками, на його долю припадає більше 10 % туристського ринку світу, а темпи зростання туристських подорожей з активними засобами пересування перевищують середні темпи зростання туризму в цілому. До цього напряму туризму долучаються люди різного віку, що мають різне сімейне та громадське становище [58].

Зрештою слід зазначити, що кожний із існуючих видів туризму (попри різний рівень їх розвитку) вирізняються своєю значущістю, оскільки, з одного

боку, впливають як на соціальну та економічну ситуацію в країні (регіоні), а також на рівень та якість життя населення, а з іншого – істотною мірою залежать від них.

1.3. Історичні аспекти розвитку спортивно туризму в Світі та Україні

Відтак, спортивний туризм здійснює різноманітні спортивні, оздоровчі, рекреаційні, пізнавальні, виховні, економічні та інші функції. Головною ж особливістю спортивного туризму є те, що він не вимагає значних матеріальних витрат, оскільки розвивається в існуючому навколишньому середовищі і не вимагає значних капіталовкладень для підготовки і проведення туристсько-спортивних масових заходів та зведення спеціальних споруд для їх проведення; матеріально-технічне та організаційне забезпечення в значній мірі здійснюється силами та засобами самих туристів, а також державними і громадськими організаціями [1, с.124].

Історія спортивного туризму (як і туризму загалом) сягає ще стародавніх часів, хоча в тогочасних першоджерелах ще не називалось спортивним туризмом подолання подорожуючими великих відстаней з наявністю різноманітних перешкод, що вимагало від них фізичних зусиль, певного рівня здоров'я і володіння різними навичками.

Зародження спортивного туризму відбулося у Стародавній Греції у VIII ст. до н.е. На Олімпійські ігри стікалися тисячі любителів спорту і шанувальників мистецтв не тільки з Еллади, але і інших держав Середземномор'я.

Розвиток спортивного туризму в Україні теж своїм витоками сягає давнини. В середині XIX століття почали створюватися громадські туристичні організації. У 1890 р. в Одесі був заснований «Кримський гірський клуб». У період між Першою і Другою Світовими війнами у самодіяльних походах - брало участь майже 3 млн. осіб [2].

Наразі спортивний туризм є офіційно визнаним видом спорту, його включено до Єдиної спортивної класифікації України з видів спорту, що не

входять до програми Олімпійських ігор. У складі Федерації спортивного туризму України у 2021 р. діяло 27 територіальних осередків, які налічували більш ніж 120 колективних і майже 10 тис. індивідуальних членів. Федерація спрямовує свої зусилля на розвиток пішохідного, гірського, велосипедного, водного, лижного, вітрильного, спелеологічного, автомобільного і мотоциклетного видів спортивного туризму.

Сьогодні існує велика кількість різновидів спортивного туризму, серед яких основними є:

- альпінізм - підкорення гірських вершин і проходження перевалів за визначеними маршрутами;
- гірський туризм - походи на висоті понад 3000 м. з подоланням локальних перешкод;
- пішохідний туризм - переміщення на рівнинах і гірській місцевості, на висоті менше 3000 м.;
- водний туризм - сплави по річках на плотах, байдарках, каяках, рафтах, вітрильний туризм;
- автотуризм - ралі та інші гонки за маршрутами, що містить категоровані перешкоди;
- лижний туризм - гірськолижні спуски, сноубординг, гонки на лижах по пересіченій місцевості;
- велосипедний туризм - велопробіги різної складності, командні змагання в велоперегонах [3].

Дослідниками виділяються також незвичні форми спортивного туризму, на які не поширюється єдина спортивна класифікація. Виділяється декілька напрямків. Зокрема, перший - «ретро», викликаний ностальгією за старовиною: повітряні кулі, старі трамваї. Інший - пов'язаний з потягом урбанізованої людини до тваринної екзотики: коні, олені, собаки, віслюки, верблюди. Ще в другій половині минулого століття на планових маршрутах деяких туристичних баз з успіхом культивувалися кінні маршрути: верхи, на возах.

З'являються нові види туризму: амфібії та велоамфібії, велосипеди з вітрилом, яхти на мотоциклетних колесах. Любителі подорожей освоюють такі, які вважаються прерогативою спорту: дельтаплан, акваланг з ластами, буєр та ін. Нерідко практикується комбінований спортивний туризм, коли на одному маршруті мандрівникам доводиться долати перешкоди, властиві його різним видам. Така форма змагань отримала назву туристичне багатоборство. Спортивний туризм зазвичай є груповим, як правило, до складу команди входить 5-10 чоловік.

Західна Європа залучає близько 65% іноземних туристів. Розвитку міжнародного спортивного туризму в регіоні сприяють природні фактори: мозаїчність ландшафтів, сполучення прибережних регіонів і гірських пейзажів. Закордонна Європа – основний спортивний туристичний район світу.

На початку 60-х років його частка у світових туристичних потоках перевищувала вже 60%, а до початку 90-х років, незважаючи на конкуренцію з боку США, Австралії, багатьох країн, вона зросла до 65–70% [1]. Стійкі туристські потоки привели до поступового формування в межах Західної Європи досить чітко виражених туристсько-рекреаційних районів, де спеціалізація на туристських функціях є або визначальною, або однією з важливіших [6].

Основними спортивно-оздоровчими туристськими країнами цього регіону були й залишаються Швейцарія, де доходи від туризму забезпечують 8% ВВП, і Австрія (12%). З німецьких гірськолижних курортів можна назвати Оберхоф і Обервізенталь [5].

Аналізуючи розвиток спортивно-оздоровчого туризму в країнах Америки, можна виділити наступні регіони: США, Центральноамериканський та Південноамериканський макрорайони. Зокрема, у США за останні 25 років прокотився шквал «оздоровчих бумів», які спричинили активізацію оздоровчого бізнесу, активну участь в якій бере держава (Президентська рада, державні департаменти освіти, парків,

державна агенція активного відпочинку при департаменті внутрішніх справ, державна агенція охорони здоров'я та ін.). США вважають батьківщиною багатьох екстремальних видів спорту (паркур, скейтбординг, BMX (БіЕмІкс, аббревіатура від «bicycle moto extreme»), велотріал, роликовий спорт, скелелазіння) [8].

Український дослідник Школа І. М. розглядає спортивно-оздоровчий туризм як активний туризм. Автор зазначає, що залежно від рівня мобільності та способу пересування туризм умовно, можна поділити на активний (пішохідний, гірський, лижний, водний, велосипедний, автомобільний, мотоциклетний, спелеологічний) та пасивний (залізничний, автобусний, морський та авіаційний). При цьому він зауважує, що термін активний туризм розуміється в міжнародному туризмі як відвідування даної країни жителями інших країн, а пасивний — виїзд громадян до інших країн [48].

Спортивний туризм в Україні розвивається як невід'ємна складова туристської галузі і спрямований на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини шляхом залучення її до участі у спортивних походах різної складності та змаганнях з техніки спортивного туризму, самодіяльних туристських подорожах, мандрівних подорожах активного туризму [44].

З приєднанням Закарпаття до України там почалось широкомасштабне будівництво нових курортів: Карпати - 1948 р., Верховина - 1958 р., Гірська Тиса - 1958 р. та інші, розширення старих - Поляна, наприклад.

У вересні 1995 року був прийнятий Закон України «Про туризм», який окреслив стратегічну лінію і конкретні завдання розвитку туристичної сфери. Цим законом туристичну діяльність було введено в правове поле [45].

На сьогодні в Україні сформовано висококваліфікований кадровий корпус працівників оздоровчо - спортивного туризму, а також громадського активу. Організаційними та методичними центрами розвитку оздоровче -

спортивного туризму є туристичні клуби та секції. Діє спеціалізована контрольно - рятувальна служба [18].

РОЗДІЛ 2: ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ

2.1. Природно – кліматичні та екологічні передумови розвитку спортивного туризму

Багатосніжна зима, що триває в горах понад 3, 5 місяці, сприяє розвитку зимового туризму, якому, втім, можуть бути на заваді часті відлиги та викликані ними сходження снігових лавин. Період міжсезоння в Карпатах тривалий, що стримує масовий розвиток гірського туризму. Літо коротке та нежарке. Середні температури липня у передгір'ї $+18...+19^{\circ}\text{C}$, в горах $+7...+13^{\circ}\text{C}$, в Закарпатті $+20^{\circ}\text{C}$. Осінь тепла і сухіша за літо [33].

Гори та передгір'я є зоною надмірного зволоження: на рік випадає 800- 1800 мм опадів, більшість яких припадає на теплу пору року, що теж не сприяє розвитку туризму [12].

Ріки, що беруть початок в горах: Латориця, Боржава, Ріка, Тересва, Тиса, Дністер, Стрий, Свіча, Лімниця, Бистриця, Прут, Черемош, Серет та інші, - характеризуються значною каламутністю, особливо під час повені, швидкою течією, низькими, навіть в теплу пору, температурами води. Таким чином, з одного боку, це ускладнює їх використання для організації масового купання, а з іншого, пороги й водоспади на ріках значною мірою сприяють підвищенню естетичної привабливості ландшафтів та роблять можливим розвиток водного екстремального туризму. Річки рівнинної частини Карпатського туристичного району надають мальовничості його ландшафтам своїми глибоко врізаними долинами, на подекуди урвистих схилах яких відслонюються давні породи. Окрасою гірських ландшафтів є озера Синевир, Бребенескул, Несамовите [24].

Виняткове значення для розвитку спортивного туризму мають численні родовища мінеральних вод різного складу. Найбільш відомими з них є Моршинські, Трускавецькі, Східницькі джерела Львівської області,

Ужоцьке, Міжгірське, Полянське, Новополянське, Квасівське, Шаянське - Закарпатської, Шешорське - Івано-Франківської та багато інших. Розвитку даного виду туристичної діяльності сприяє також наявність родовищ лікувальних грязей та озокериту [28].

Туристична діяльність, як і інші галузі народного господарства, спрямована на використання природних ресурсів і природних об'єктів та залежить від якості навколишнього природного середовища. Основними туристичними цінностями, як відомо, є різноманітність ландшафтів, чисте атмосферне повітря, незабруднена вода, розмаїття рослинного та тваринного світу. В умовах поглиблення екологічної кризи, зростання масштабів забруднення, вичерпання природних ресурсів зростає загроза інтенсифікації деструктивних процесів у навколишньому природному середовищі, які призводять до зменшення біорізноманіття та руйнування природних об'єктів.

З кожним роком туристична галузь вимагає залучення все більшої кількості природних ресурсів та створення особливих природно-соціальних ландшафтів, де рекреаційне використання є основним. Найбільшого антропогенного навантаження зазнають курортні, лікувально-оздоровчі та рекреаційні зони та території, де здійснюється інтенсивне використання вичерпних та невідновлювальних природних ресурсів. Стихійне та нерациональне використання таких територій породжує цілий ряд екологічних проблем, пов'язаних з забрудненням, пошкодженням та передчасним виснаженням лікувальних та рекреаційних ресурсів. Деструктивні зміни, що відбуваються в рекреаційній зоні часто призводить до руйнування самого природного об'єкта [46].

Особливо небезпечною для окремих регіонів та й для біосфери в цілому є створення спеціалізованих великих туристичних центрів та інтенсивне використання місцевих туристичних ресурсів. Перенаселеність і перевантаження туристичної інфраструктури, що викликано концентрацією туристів в обмежених місцях, призводить до понаднормативного

використання природних ресурсів, значного забруднення довкілля, зростання обсягів відходів, наслідком чого є порушення екологічної рівноваги, виникнення незворотних змін у навколишньому природному середовищі, зменшення привабливості природного об'єкта та його деградації. Однак для успішного розвитку туристичної галузі стан навколишнього природного середовища є визначальним.

Швидкі темпи розвитку спортивного туризму та його масовість призвели до негативних змін природного середовища в окремих регіонах. Стали непридатними для відпочинку і рекреації забруднені пляжі, території з надмірним шумом, розвиненою ерозією, збіднілим ландшафтом, тобто туризм почав нищити основи свого існування. З'явилася створення нової системи поглядів на розвиток цієї галузі, яка б змінила власне спосіб мислення людини. Свідченням перелому в ментальності сучасних туристів є:

- зростання екологічної свідомості;
- зростання досвідченості в подорожах;
- підвищені вимоги до якості послуг;
- вимогливий вибір мети подорожі.

Вплив туристичного транспорту на природне довкілля виявляється через викиди в атмосферу шкідливих газів автомобілів, підвищення рівня шуму, а також через будівництво нових доріг, стоянок автозаправних станцій і станцій технічного обслуговування. Викиди забруднюють повітря (в атмосфері з'являється вуглекислий газ, важкі метали, сполуки хлору, фтору, ртуті, миш'яку), що призводить до зникнення рідкісних видів рослин, різних мікроорганізмів, переміщення в інші місця диких звірів. Надмірний шум відлякує їх, наприклад, шум силою 40—60 децибел викликає хвилювання, зменшує час відпочинку, апетит [22].

Найчастіше усі заклади харчування і проживання, які обслуговують туристів, сконцентровані у важливих екосистемах. До них належать узбережжя рік і озер, у горах вони розташовані неподалік гірських хребтів, на територіях з гарними краєвидами. Це призводить до знищення

найцінніших природних систем і об'єктів. Досить часто неочищені стічні води з готелів, ресторанів, туристичних баз потрапляють в озера, ріки і моря, завдаючи значної шкоди підводній флорі й фауні, а також тваринам, життя яких пов'язане з водою (бобри, видри, дикі гуси, качки). Крім того, для експлуатації туристичних закладів потрібна велика кількість прісної води, внаслідок чого її брак відчуває природне середовище і його мешканці.

Додаткову проблему створює значна кількість відходів. Часто сміття скидають посеред лісу, що, крім шкоди для довкілля, погіршує стан природних територій. Шкідливим є і будівництво нових туристичних об'єктів. Відбувається вирубування лісів, відлякування звірів, руйнується структура ґрунту, гине велика кількість дрібних тварин і рослин [25].

Вплив туристичних занять на природу

Одними з найпоширеніших туристичних занять є відпочинок, ігри, товариські зустрічі на природі. Це призводить до:

- витоптування, пошкодження рослин, ґрунту від вогнищ, відлякування звірів;
- винесення грибів, ягід, квітів;
- занесення органічних і неорганічних матеріалів (харчових відходів, паперу, металу, скла тощо), нових органічних видів (насіння, тварин) [30].

Найгірший вплив має витоптування.

Присутність навіть однієї людини не минає для довкілля безслідно. Ущільнюється ґрунт, спресовується підстилка, гинуть сходи; збір грибів, ягід, квітів зменшує можливість самовідновлення рослин; зламана гілка, зарубка чи насічка на стовбурі спричиняють зараження дерев хворобами і шкідниками. Звичайно, вплив однієї людини чи групи людей ззовні малопомітний, оскільки раніше чи пізніше все відновлюється до попереднього стану. Проте при масовому напливі людей процеси відновлення відбуваються повільніше, аніж процеси руйнування.

Насамперед витоптується (ущільнюється, перетирається і руйнується)

лісова підстилка на ділянках, які інтенсивно відвідують відпочивальники; її маса зменшується удвічі й більше разів. Пошкоджуються корені та кореневища рослин, які знаходяться в підстилці або безпосередньо під нею. У лісах зникає багато типових трав, а на їх місці з'являються бур'яни. Корінні лісові трави— пролісок, ряст, анемона, купина та інші — ламкі.

Достатньо наступити на родину один раз, що вона загинула не кажучи вже про масове витоптування [47].

Під впливом інтенсивної рекреації поступово зменшується кількість листя на деревах, укорочується хвоя, знижується приріст по діаметру і у висоту, з'являється суховершинність. Частина дерев всихає, довговічність деревостану зменшується, порушується його ярусність, змінюється породний склад, а отже, затримується природне відновлення рослин. У лісах, які інтенсивно використовуються для відпочинку, зникають гриби і ягідні рослини, стає менше птахів, які гніздяться на землі та в нижньому ярусі (співочий дрізд, соловей), погіршуються умови існування для багатьох інших представників тваринного світу, збільшується кількість комах-шкідників.

Іншими негативними наслідками є засмічення, яке погіршує естетичний вигляд і санітарно-гігієнічний стан довкілля. Від необережного поводження з вогнем виникають лісові пожежі, які знищують ландшафти, призводять до появи ерозії (через знищення рослинного покриву). Вирубання дерев для заготівлі дров призводить до зникнення невеликих звірів, знеліснення, зміни екосистем, ерозії. Через постійний галас відпочивальників відлякуються звірі. Кожний турист прагне взяти сувенір на пам'ять, що призводить до знищення цінних природних об'єктів.

Ще одним популярним видом туристичних занять є лижні прогулянки, які у горах призводять до знищення трав'яного покриву і підліску на розташованих неподалік населених пунктів схилах гір. Металеві канти лиж легко зрізують кущі, нищать хвойні посадки, а в передвесняний сезон нерідко пошкоджують ґрунт, який за літо не встигає відновити своїх

продуктивних властивостей. Внаслідок цього на місцях гірськолижних трас починається ерозія ґрунту, утворюються яри. Значної шкоди природному довкіллю завдають роботи, пов'язані з підготовкою трас, надмірне знищення лісів на великих територіях, використання різної техніки (екскаваторів, бульдозерів).

Великою загрозою для природи є моторні човни і водні мотоцикли. Річ у тому, що мотороводні засоби пересування здійснюють високі хвилі, які розмивають береги й одночасно сприяють обмілінню та замулюванню річок. Безперервний шум виселив з берегів бобрів, диких качок і гусей. Відбувається забруднення води викидами двигунів: на воді утворюється масляниста плівка і, як наслідок, поступово зменшується кількість риби [47].

Великої шкоди довкіллю завдає неорганізований авто- і мототуризм. Хаотичний рух на автомобілях і мотоциклах за межами доріг призводить до розрихлення ґрунту, знищення трав'яного покриву, моху, ягідників, грибниць. В лісах, на луках автомобілі залишають особливо глибокі колії або виривають разом з корінням рослинність, яка скріплює ґрунт, розбивають ґрунтове покриття, перетворюють його на легко переносний матеріал для вітру і води. Місця зупинок і стоянок забруднюються моторними маслами, паливом, різними засобами для чищення. Іншим досить небезпечним для природного середовища заняттям є гольф. Небезпека полягає у тому, що для підтримання в якісному стані гольфових полів потрібна велика кількість води і хімічних добрив. У середньому одне гольфове поле споживає 1500—2000 літрів води щоденно. Це призводить до того, що дефіцит прісної води відчуває природне довкілля і всі організми, які живуть у ньому. Тварини переселяються в інші місцевості, сохнуть дерева, кущі, трави. Різні туристичні заняття спричиняють різний вплив на довкілля. Він може бути нульовим (наприклад, вплив серфінгу, ковзання на замерзлих річках і озерах) або ж найвищий ступінь знищення та забруднення природи, до якого призводять різні масові відпочинкові заходи, ігри й зустрічі на природі, авто- та мототуризм [25].

2. 2. Природно-антропогенні передумови розвитку спортивного туризму в Західній Україні

Одним з основних природних туристичних ресурсів даного регіону є рельєф. Його особливості обумовлюються розташуванням на території району гірського масиву Карпат. Українські Карпати - середньовисотні гори з переважаючими висотами 1000-2000 м. Саме такий тип рельєфу, за оцінками дослідників, є найкращим для організації рекреаційної діяльності. Найвищі вершини сягають понад 2000 м., серед них - найвища точка України г. Говерла, яка може бути віднесена до рекреаційних об'єктів рангу супер-точка тур. Об'єктами уваги туристів можуть стати мальовничі скелі, стрімкі схили, річкові долини, форми рельєфу, утворені діяльністю давнього льодовика та карстуванням. Решту території займають низовини Малого Полісся (північ Львівської області), які оточують горбисті пасма Розточчя, Опілля, Гологор та Вороняків, а також височина в межиріччі Прута і Дністра (північний схід Чернівецької області) [4].

Розвиткові спелеотуризму сприяє наявність на території печер, найбільшими з яких є Попелюшка, Піонерка, Буковинка. Сольові шахти Солотвина використовуються для лікування алергічних захворювань. Цікавими природними об'єктами є грязьові вулкани поблизу с. Старуня Івано-Франківської області, вулканічний купол в Ужгороді.

Рослинний і тваринний світ Карпатського туристичного району характеризується значним різноманіттям, обумовленим висотною поясністю та широтною зональністю. Тільки в Карпатах налічується понад 2 тис. видів рослин, серед яких понад 100 ендеміків. Українські Карпати характеризуються значною залісненістю території (понад 40 %). У видовому складі гірських лісів переважають смерека та бук, в рівнинних лісах поширені бук, дуб, граб, сосна. Це сприяє організації санаторно-курортної справи. Велике різноманіття лікарських рослин, диких плодів, ягід та грибів

сприяє розвитку туризму.

Серед об'єктів природно-заповідного фонду, що можуть становити інтерес для іноземних туристів, є Карпатський біосферний заповідник, національні природні парки Синевир та Ужанський Закарпатської області; Галицький, Гуцульський, Карпатський національні природні парки Івано-Франківської області; національні природні парки Яворівський та Сколівські Бескиди Львівської області, Сторожинецький дендропарк, Вижицький національний природний парк Чернівецької області [46].

Найпопулярнішим та найбільш масовим видом спортивного туризму є гірськолижний. Західна Україна має наявні природні ресурси та передумови для розвитку цього виду туризму. На території Західної України гірськолижний туризм розвивається у Карпатському регіоні, на території якого розташовані невисокі, вулканічного походження, середньою висотою близько 1200–1400 м. Карпатські гори. Найвища точка знаходиться в районі сел Ясиня і Яблуниця – гора Говерла – 2061 м. Поруч розташовані всі двохтисячники Українських – Бребенескул (2032 м), Піп-Іван Чорногорський (2028 м), Петрос (2020 м), Гутин Томнатик (2016 м), Ребра (2001 м), які зосереджені на масиві Чорногора. Гірські вершини покриті снігом близько 5 місяців протягом року, мають зручні гірські схили і тому на території всіх чотирьох областей є всі умови для розвитку гірськолижного туризму [50].

Важливою складовою є також необхідна туристична інфраструктура – добре обладнані гірськолижні траси, підйомники та маршрути, наявність снігогенеруючого обладнання, пунктів прокату гірськолижного спорядження, а також достатня кількість готелів, туристичних комплексів, інших місць проживання, місць харчування, які з кожним роком покращуються на гірськолижних курортах [28].

Карпатський регіон поділяється на 2 частини – Прикарпаття і Закарпаття. Прикарпаття – це Львівська, Івано-Франківська і Чернівецька області, а Закарпаття – Закарпатська область. Гірськолижний туризм

розвивається в 19 районах областей Карпатського регіону. Найбільша їх кількість зосереджена на території Закарпатської області – 8, що по Карпатському регіону становить 42 %, по чотири гірськолижних району мають Івано-Франківська та Чернівецька області, що в процентному співвідношенні складає 21 %, а на території Львівської області розташована найменша кількість гірськолижних районів – 3, що становить 16 % від території регіону (Рис.2.1).

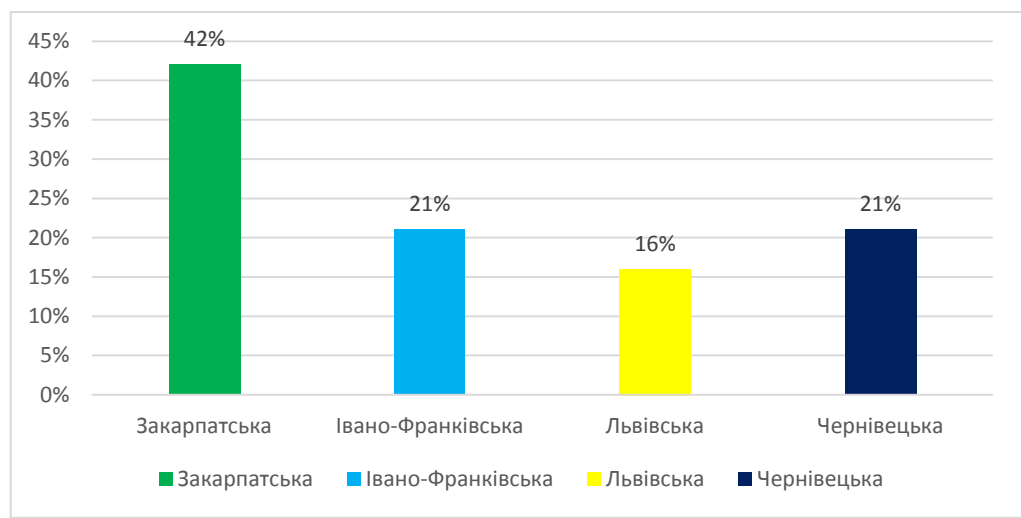

Рис. 2.1 Розподіл гірськолижних районів за областями [35,36,37, 41]

Найбільш розвинені гірськолижні райони серед туристів – це Яремчанський в Івано-Франківській; Рахівський, Міжгірський, Великоберезнянський та Воловецький в Закарпатській; Сколівський у Львівській та Вижницький у Чернівецькій областях, тому що вони розташовані у найвищих ділянках гір та саме в них знаходяться великі добре обладнані гірськолижні курорти [42].

Найбільша кількість гірськолижних курортів знаходиться в Закарпатській області – 16, що в процентному співвідношенні становить 42 %. По районах їх розподіл такий: в Міжгірському – 6, в Рахівському – 3, в Великоберезнянському – 2, по одному в Мукачівському, Тячинському, Перечинському, Воловецькому та Хустському. Друге місце займає Івано Франківська область з кількістю 9, що становить 24 % від Карпатського регіону. Найбільша їх кількість в Яремчанському – 4 та Косівському

районах – 3, Верховинський та Долинський райони мають лише по одному курорту. На третьому місці знаходиться Львівська область – 8 курортів, що становить 21%. Сколівський район зосереджує найбільшу їх кількість – 6, а Турківський та Миколаївський – по одному. Чернівецька область посідає останнє місце за кількістю гірськолижних курортів – 4, що в процентному співвідношенні становить 13 %. По одному курорту мають Герцаївський, Вижницький, Путильський та Новоселицький райони (Рис.2.2). В Західній Україні є достатня кількість гірськолижних курортів, деякі з них обладнані по міжнародним стандартам [35, 36, 37, 41].

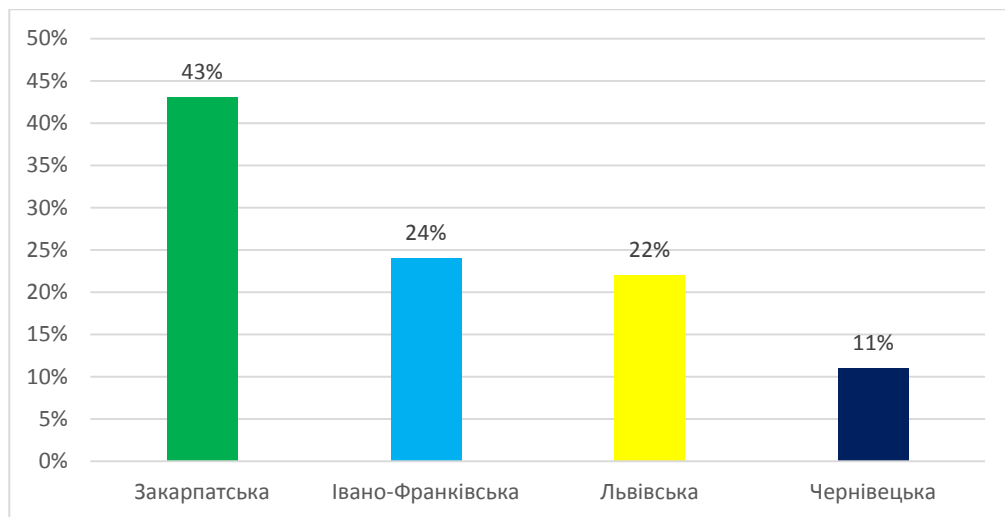

Рис. 2.2 Розподіл гірськолижних курортів за областями[35,36,37,41]

Найзначнішими гірськолижними курортами у Івано-Франківській області є Буковель; Закарпатській – Драгобрат, Пилипець та Красія; Львівській – Славське та Тисовець; Чернівецькій – Мигове.

Важливим показником є інфраструктура гірськолижних курортів, яка включає кількість трас, підйомників та засобів розміщення (Табл. 2. 1).

Таблиця 2.1

Характеристика інфраструктури по областям Карпатського регіону

Область	Кількість трас	Кількість підйомників	Кількість засобів розміщення
Закарпатська	78	60	142
Івано-Франківська	86	39	204
Львівська	60	37	83
Чернівецька	24	18	46

Складено за матеріалами: [35, 36, 37, 41].

Найбільшу кількість гірськолижних трас має Івано-Франківська область – 86 (Рис. 2.3), що в процентному співвідношенні становить 35 %.

Другу позицію займає Закарпатська область – 78, що становить 31 %, третю – Львівська область – 60, що становить 24 %, а найменшу кількість трас має Чернівецька область – 24, що дорівнює 10 %.

Найбільшу кількість засобів розміщення має Івано-Франківська область – 204, що в процентному спів від ношенні становить 43 %. Другу позицію займає Закарпатська область – 142, що дорівнює 30 %, третю позицію – Львівська область – 83, що становить 17 %, а найменшу кількість засобів розміщення має Чернівецька область – 46, що дорівнює 10 %.

Структура засобів розміщення на територіях курортів дуже різна. Найбільш поширені готелі, приватні пансіони та міні-готелі. Їх доля в структурі засобів розміщення складає 80 %. До інших відносяться туристичні комплекси, бази відпочинку, комплекси відпочинку, мотелі та пансіонати [42].

В результаті проведеного аналізу можна дати оцінку розвитку гірськолижного туризму в областях Карпатського регіону. Лідерами з розвитку гірськолижного туризму є Закарпатська та Івано-Франківська

області. Закарпатська область є лідером за кількістю районів, курортів та підйомників, а Івано-Франківська – за кількістю гірськолижних трас та засобів розміщення. Закарпатська область за умови розвитку інфраструктури має можливість стати лідером вітчизняного гірськолижного туризму. Третю позицію за усіма показниками займає Львівська область, а четверту – Чернівецька.

Одним з показників аналізу гірськолижного туризму є доступність цінової політики на проживання, а також прокат спорядження та вартість одного підйому на вершину. Вартість проживання на гірськолижних курортах Карпат дуже різниться залежно від засобу розміщення (готель, приватний пансіон, міні-готель, туркомплекс, база відпочинку), рівня інфраструктури та якості пропонованих послуг.

Найдорожче проживання представлено на таких курортах, як Буковель (Рис. 2.3), Драгобрат, Красія, Славське, Тисовець, Мигово.

Рис. 2.3 Гірськолижний курорт Буковель

Обов'язковим елементом характеристики гірськолижного туризму є наявність туристичних потоків. У 2021 р. лідером за кількістю відвідувань був курорт Буковель. Також популярністю користується курорт Славське і молодий та перспективний курорт Тисовець[46].

Західна Україна традиційно приваблює й туристів, які займаються більш спеціалізованими видами туризму: пішим, велосипедним, водним, рибальським, мисливським, верховою їздою й альпінізмом.

Не меншою популярністю у туристів користується *пішохідний туризм*, який охоплює практично всю територію України. Особливо

популярні гірсько- пішохідні маршрути в Карпатах. Погодні умови Західної України дають змогу розвивати пішохідний туризм з березня до листопада. Інколи, за сприятливих погодних умов, пішохідні туристичні походи можна здійснювати впродовж усього року. Оскільки близько 95 % території України – це низовини і височини, на яких немає значних природних перешкод на шляху пересування туристів, пішохідним маршрутам переважно надається I категорія складності.

А гори займають лише 5 % території країни, тому походи II та III категорій складності можна здійснювати лише в Карпатах. Пішохідні маршрути в Карпатських горах мають I, II та III категорії складності, тому що в Карпатських горах є і дуже високі гірські вершини, а також гори, які розраховані на легкі походи або походи вихідного дня.

Найбільш цікаві та екстремальні маршрути у Карпатах проходять г. Говерла (Рис. 2.4), вздовж хребтів та масивів Чорногори, Горган (Рис. 2.5) і Свидовця. Тут є ділянки зі значним перепадом висот, скельним рельєфом, складним орієнтуванням, водними перешкодами.

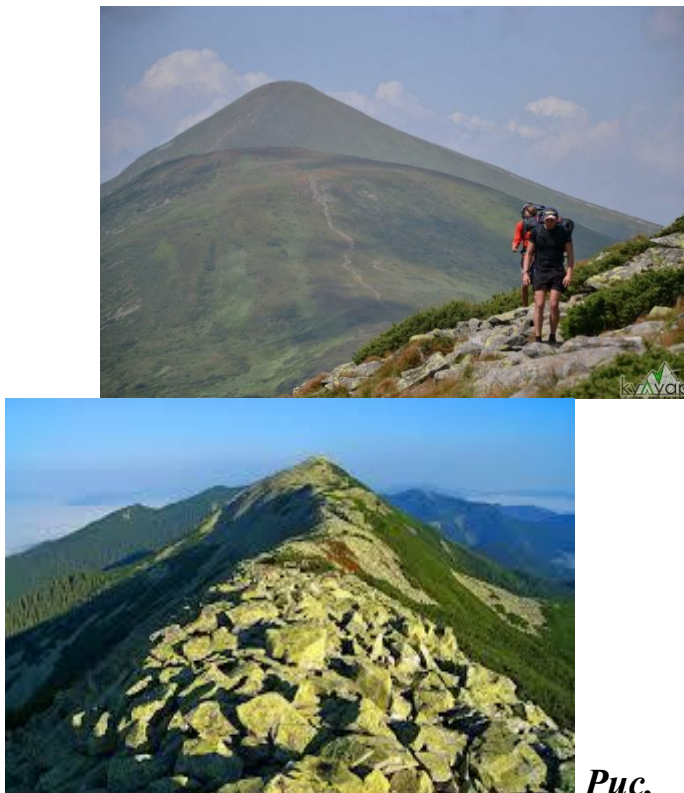

Рис. 2.4 Гора Говерла Рис. 2.5

Заповідник «Горгани»

Отже, гірсько-пішохідний туризм в Карпатських горах має всі умови для розвитку цього виду туризму – високі гори та перевали, які, в свою чергу, мають гірські та водні перешкоди. Найбільш поширені маршрути II та III категорій складності.

Піші траси потребують оснащення. На більшості з них воно цілком відсутнє, або дуже застаріле. Бракує також облаштованих місць для відпочинку: туристичних притулків, куренів, колиб. Особливо це важливо на пішохідних туристичних трасах що ведуть до вершин Чорногори та на популярних серед туристів стежках на Полонинському хребті, у Горганах і Бескидах [50].

Велосипедний туризм користується успіхом тільки декілька останніх років, з поступовим розповсюдженням гірських велосипедів. Кількість бажаючих займатися цим видом туризму, а також пов'язаним з ним активним відпочинком, зростає з року в рік. Пристосованих і облаштованих велосипедних трас ще є надто мало, вони розміщені здебільшого в околицях Сколе і Яремча.

Найчастіше велотуристам рекомендують наступний маршрут:

Дрогобич – Борислав – Східниця – Турка – пер. Ужоцький – Ужок – Ростока – Воловець – Міжгір'я – Синевир – озеро Синевир – Колочава – Драгово – Тячів – Рахів – Ясіня – перевал Яблуницький – Кременці – Верховина – Косів – Кути-Вижниця – Берегомет – Сторожинець – Чернівці. Всього такий маршрут займає 620 кілометрів. На цьому маршруті є десять перевалів з висотою від 800 до 1000 метрів. Під час цієї подорожі у всіх населених пунктах можна буде зупинитися і відпочити (Рис. 2.6).

Рис. 2.6 *Топ 5 вело-маршрутів в Західній Україні*

Ще один, більш надійний і менш ризиковий маршрут:

Івано- Франківськ – Росільна – Червоне – Осмолода – Лопухів – Усть-Чорна – Дубове – Рахів – Луги-ріка Говерла – річка Лазещина – перевал Яблуницький – Верховина – Кути.

Піщано-гравійна дорога буде на маршруті: Дубове – Косівська Поляна – Рахів.

Дуже багато популярних маршрутів для велосипедистів пролягають через ділянку Кам'янець-Подільський – Хотин. У цих центрах можна зупиниться і відпочити в будь- який момент, помилуватися історичними спорудами, побувати на фестивалях і так далі [19].

Окремої уваги заслуговує **водний туризм**, який переживає у регіоні своєрідний ренесанс. Зацікавлення сплавами гірськими річками почало зростати в сімдесятих-вісімдесятих роках минулого сторіччя. Поява сучасного спорядження (каяки, каное) створила нові можливості для занять водним туризмом на Черемоші, Пруті, Стрию, Тисі та Дністрі. Тепер найпопулярнішими є рафтинг і водний слалом на Пруті та Черемоші.

Необхідно оснащувати й упорядкувати траси (стоянки та пристані, прокатні пункти). Варто запозичити польський досвід у галузі використання

рік для цього виду туризму.

В Івано-Франківській області є п'ять річок, довжина яких в межах області становить понад 100 км. Це: Дністер – 200 км; Черемош – 167 км (разом з притокою Чорний Черемош); Прут – 150 км; Лімниця – 122 км і Свіча – 107 км.

Потужним рекреаційним ресурсом області є ріка Дністер, друга за величиною річка України. Найцікавішою, наймальовничішою ділянкою Дністра є його відрізок довжиною 250 км від гирла Золотої Липи до гирла Збруча – Дністровський каньйон. Тут Дністер тече по каньйоне- подібній долині, завглибшки 80-200 м, утворюючи багато звивів – меандр. Природа каньйону своєрідна та неповторна. Тут «зібрані» геологічні, ботанічні, археологічні, гідрологічні пам'ятки, які формують неповторні ландшафти. В окремих місцях збереглися ділянки з цінними деревними або чагарниковими породами, вікові й екзотичні дерева. Природа каньйону своєрідна та неповторна[20].

Дністровський каньйон – своєрідний храм-музей, де в усій своїй незайманості, гармонійному поєднанні зібрані найкращі творіння живої і неживої природи. В межах каньйону знаходиться більше десяти карстових печер і гротів. Доступ до них часто важкодоступний. Особливо вражає химерний вигляд таких печер з рівня річкового плеса, а невеликі водоспади «дівочі сльози», що збігають по зарослих густими мохами скелях, представляють унікальної краси видовище.

Теплий клімат у каньйоні вирізняє цю місцевість з-поміж інших територій Західної України. Стіни каньйону затримують сонячне тепло, через що влітку дощів майже не буває, а навесні зелень розцвітає на 2-3 тижні швидше. Дністровські схили вкриті безліччю рідкісних рослин і є домівкою для сотень видів тварин і птахів [23].

Гірські річки Івано-Франківщини – це добре освоєні туристами ріки басейнів Дністра і Прута. Найбільшою популярністю у туристів користується сплав по ріках: Чорний і Білий Черемош, Черемош, Прут,

Свіча, Дністер, Лімниця (яка є однією з найчистіших у Європі). Гірські ріки відрізняє висока потужність потоку, стрімка течія, що досягає 10-15 км/год, сильні пороги та затяжні шевери. Нахил русла в верхів'ях до 10 м/км (Прут, Білий Черемош). Живлення – переважно атмосферними водами з весняною повінню [29].

Найцікавішою для любителів екстремального рафтингу є ріка Черемош, яка протікає територією Верховинського, Косівського району і Снятинського районів по кордону з Чернівецькою областю і, впадаючи в р. Прут, несе свої води в р. Дунай. Утворюється Черемош внаслідок злиття двох річок – Білий (51 км) і Чорний Черемош (87 км). Останній починає збирати свої потоки з північних схилів вершин: Коман (1724 м), Команова (1734 м) та Палениця (1750 м) на кордоні з Румунією, Чивчинських гір та Чорногори і протікає тільки по території Верховинського району (площа басейну – 0,85 тис. кв. км). Екологічний стан води у Чорному Черемоші (Рис. 2.7), за категоріями якості відноситься до дуже чистих [50].

Рис. 2.7 Річка Чорний Черемош

Після будівництва на р. Білий Черемош гідроелектростанції, Чорний Черемош став основним полігоном для водних туристів. Його пороги, згідно з Переліком класифікованих туристських маршрутів України, затвердженим Федерацією спортивного туризму України (www.fstu.org.ua), мають II і III категорії складності.

Найкращий час для проходження річок Карпат: кінець квітня – перша

декада травня, коли танення снігів найбільш інтенсивне. Це стосується, в першу чергу, р. Прут та малих приток, які взагалі придатні для проходження лише протягом кількох днів весни. Але за рахунок розвитку порівняно нової техніки сплаву на каяках та інших плавзасобах цей сезон можна значно продовжити. Сплав по річці Черемош можливий протягом усього теплого періоду року з квітня по жовтень.

Ріки Карпат можна долати на каяках, байдарках, катамаранах, плотах. В залежності від сезону та виду суден маршрути на гірських річках класифікуються до IV категорії складності з елементами V. Ріки Карпат можуть бути прекрасним полігоном для міжсезонної підготовки до походів найвищих категорій складності.

Спелеотуризм. Печера Млинки, що на Чортківщині, — одна з туристичних Мекк Тернопільської області. Печера Млинки є найбільш доступною та найбільш відвідуваною в Україні. Печера Оптимістична — це найдовша в світі гіпсова печера, загальна довжина ходів якої стрімко наближається до 300 км. У печері продовжуються спелеологічні дослідження віддалених районів, тому спелеологи живуть в унікальному підземному таборі «Оазис».

А однією з найбільш пристосованих для відвідувачів будь-якого віку та мінімальним спелео-досвідом є печера «Кришталева» у селі Кривче Тернопільської області. Відвідування цієї печери не потребує застосування будь-якого спорядження, — «туристичний» відрізок підземелля електрифіковано, ходи практично повністю горизонтальні та легкопрохідні.

Унікальний об'єкт спелеотуризму в Чернівецькій області – Скитська печера у Звеничині. Свою назву отримала від гіпсового родовища, де розташувалася. У давні часи цю місцевість називали «Гострі Говді», що від австрійського слова означає «говд» – пагорби, скелі (Рис. 2. 8).

Печера Піонерка - карстова печера в Заставнівському районі Чернівецької області. Знаходиться недалеко від села Погорілівка. Площа зони, що охороняється досягає практично одного гектара. Печера Піонерка є

геологічним пам'ятником природи загальнодержавного значення. Це звання печері було присвоєно в 1981 році (Рис.2. 9).

Рис. 2.8 Печера Скитська Рис. 2.9 Печера Піонерка

Регіон має значні можливості для розвитку *мисливського туризму*, необхідними умовами якого є високий ступінь заліснення і багата фауна. Мисливством займаються здебільшого в спеціальних державних і військових лісових господарствах (Розточчя, Сколівські Бескиди, Горгани). Можна отримати ліцензії на полювання на зайця, кабана, оленя та вовка. Мисливські угіддя облаштовано місцями для полювання та мисливськими будиночками. Інформації про кількість вітчизняних й іноземних туристів, які обслуговувалися в окремих господарствах, а також про трофеї, здобуті на полюванні, недостатньо. В багатьох мисливських господарств, щоб отримати дозвіл на полювання, іноземним туристам потрібно чекати декілька років [27].

РОЗДІЛ 3: АНАЛІЗ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ.

3.1. Аналіз розвитку спортивного туризму в Західній Україні під час військового стану.

Під час запровадження воєнного стану в Україні через агресію РФ створюються негативні впливи на всі аспекти життєдіяльності українців та стан економіки, в тому числі і туристичної галузі. Звичайно події з 24 лютого 2022 року додають напруги та страхи туристів щодо планування подорожей і візитів туристичних точок на теренах нашої країни. Крім того, більшість світових туроператорів встановили обмеження та рекомендації щодо обачності під час вибору туристичного маршруту до України тому необхідно планувати відновлення галузі в післявоєнний період.

Навіть за умов воєнного стану туристична гілка продовжує працювати. У зв'язку з тим, що з'явилося багато звернень від туроператорів та турагентів з проханням пояснити правила безпеки під час подорожей Україною, ДАРТ публікує інформацію про дозволи та обмеження, що діють під час війни у центральних та західних регіонах.

Слід пам'ятати, що в кожній області за безпеку відповідають насамперед військова адміністрація, а також місцева влада, ДСНС, поліція та військові. Саме до них слід звертатися, щоб уточнити - чи безпечно їхати в той чи інший регіон, які локації можна відвідувати, а які заборонені.

Туроператорам та екскурсоводам необхідно формувати маршрути з урахуванням розташування бомбосховищ, бо це відповідальність за людські життя.

Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ) перед початком літнього сезону оновило інформацію щодо дозволів та обмежень, що діють під час воєнного стану в 15 регіонах країни, надану військово-цивільними та

обласними адміністраціями.

У ДАРТ, згідно з його пресрелізом, рекомендують перед плануванням подорожі уточнити наявність укриттів за майбутнім маршрутом, враховувати чинну комендантську годину. Збираючись у мандрівку, варто дізнатися про наявність укриттів по маршруту вашої подорожі. А також впевнитися, що туроператори та екскурсоводи послугами, яких ви користуєтесь сформували свої маршрути з урахуванням розташування бомбосховищ.

ДАРТ наголошує: якщо ви хочете відвідати певні туристичні локації, перед візитом необхідно уточнити графік їхньої роботи. Також просять при плануванні туристичних мандрівок враховувати те, що з метою підтримання правопорядку на території деяких областей діє комендантська година. Як правило, вона триває з 00.00 поточної доби до 05.00 наступної доби.

Уточнено, що до теперішнього часу заборонено сплави, походи, прогулянки та екскурсії за маршрутами біля критичної інфраструктури, військових і стратегічних об'єктів по всій Україні. Недоступні також туристичні точки, наближені до кордонів із Білоруссю та Росією. Обмеження діють щодо відвідування деяких гірських маршрутів, водойм, лісів у різних областях.

Цього року, як і торік, українцям довелося забути про пляжний відпочинок на берегах Чорного та Азовського морів. Узбережжя останнього повністю окуповане росіянами, а чорноморське - недоступне через мінну небезпеку та загрози ракетних обстрілів. Відносно безпечні центральні та західні регіони України. Утім, навіть на цих територіях діють деякі обмеження, які можуть різнитися в різних областях, - зазначено в пресрелізі.

Загальноприйнятим є те, що соціальне значення туризму, спортивного зокрема, полягає, в першу чергу, у підвищенні освітнього, культурного рівня громадян, у змістовному використанні вільного часу, у забезпеченні відновлення життєвих сил людини. В умовах неймовірного фізичного,

морального, психологічного виснаження українців від постійних небезпек для життя і здоров'я, тривог за рідних і близьких, за долю українських міст, сіл, країни протягом тривалого періоду повномасштабної війни з росією, втрат і невизначеності особистісних і соціальних перспектив, саме рекреаційна, спортивна відновлювальна функція і роль екскурсійного обслуговування стає провідною.

Походи в музеї, гастротури, велопрогулянки, хайкінг, купання та інші види відпочинку доступні здебільшого на заході України. Однак частина територій, зокрема у західних областях, заборонена для відвідування. Йдеться про стратегічні об'єкти, прикордонні зони, деякі гірські та лісові маршрути.

Наразі в Україні немає абсолютно безпечної території для відпочинку. У кожній області за безпеку відповідає насамперед місцева влада, ДСНС, поліція, військові.

Сплави, походи, прогулянки та екскурсії по маршрутах біля критичної інфраструктури, військових та стратегічних об'єктів – заборонені по всій Україні.

В умовах воєнного стану заборонено проводити масові заходи (фестивалі). Недоступними також є туристичні точки, наближені до кордонів з Білоруссю. Обмеження діють щодо відвідування деяких гірських маршрутів, водойм, лісів у різних областях.

Через вторгнення росії значна кількість українських туристичних фірм поставили роботу «на паузу» або зовсім закрилися. З початком літа 2022 року почалося певне відновлення внутрішніх подорожей - переважно, у відносно безпечних західних регіонах України. За даними Державного агентства з розвитку туризму ринок туроператорів, діяльність яких стосується організації мандрівок Україною, поновив свою роботу на 20-50% [1].

Західні області, на території яких опинилися десятки, сотні тисяч переселенців зі східних областей, змушених тікати від обстрілів, першими

почали проводити екскурсії, які були психологічною розрадою і, одночасно, можливістю пізнати культуру, історію, природу цих територій. Але робота в нових реаліях відбувається із значними обмеженнями заради безпеки туристів - оголошення «тривоги», необхідність корегувати маршрут відповідно до наявності бомбосховищ, кількісне обмеження людей в групі, скорочення турів з огляду на комендантські години.

В центрі та на півночі України також протягом літа спостерігалось відновлення пішохідних прогулянок, екскурсійної діяльності, але вже у менших масштабах, багато екскурсоводів і туристичних гідів втратили тут роботу.

У східних та південних регіонах проводити екскурсії і тури небезпечно для життя - екскурсії по своїх містах вони поки що активно проводять на просторах соцмереж. Найсміливіші з них проводять реальні екскурсії в постійно обстрілюваному ворогом Харкові - гіді історико-краєзнавчого проекту «Екскурсії для своїх» розробили туристичний маршрут «Харків - місто-герой 3-ї Світової війни» про людей, що відстояли Харків [2].

Кризові часи кидають безліч викликів, ставлять безліч запитань, але і відкривають простір для змін та можливостей. Досвід воєнних місяців адаптації туристсько-екскурсійної діяльності показав значну варіативність її розвитку, що відкриває простір для пошуку нових напрямів, форм і засобів її здійснення.

Наприкінці 2021 року відбувались позитивні тенденції у відродженні туристичного бізнесу, оскільки приплив туристів в Україну досяг 3 млн. осіб [2]. Прибуток від туристичної сфери, знову почав зростати та набирати обертів після спалаху пандемії. Але згодом частину бронювань у туристичній сфері було скасовано на початку 2022 року, коли напруга між Україною та росією загострилася та було розпочато повномасштабне вторгнення країни-агресора.

Вплив конфлікту та військова агресія має значний і тривалий вплив на спортивний туризм та індустрію туризму цілком в постраждалих

регіонах. Дослідження зосереджені на впливі конфлікту на спортивний туризм, надаючи розуміння факторів, які сприяють зменшенню кількості туристів, втраті робочих місць, закриття туристичних підприємств, завдають шкоди туристичній інфраструктурі, економіці та загальному розвитку країни. Також виникають проблеми з безпекою, виникають обмеження на подорожі, оскільки відбуваються руйнування туристичної інфраструктури, що є одним з головних факторів, що сприяють занепаду. Занепокоєння щодо безпеки відвідувачів у постраждалих регіонах породив занепокоєння туристів, що призвело до зменшення кількості міжнародних відвідувачів у цілій країні [27].

Загалом у період воєнного стану через посилення заходів безпеки та обмеження пересування можуть постраждати об'єкти туризму та відпочинку. Робота цих об'єктів може бути обмежена або призупинена, і відвідувачі можуть зіткнутися з труднощами. Особливості відпочинку та роботи туристичних об'єктів у різних регіонах України в період дії воєнного стану залежить від конкретних обставин оголошення воєнного стану та ступеня його впливу на регіон [26, 28].

У даній ситуації внутрішній туризм має свої особливості з точки зору певних дозволів та обмежень щодо відпочинку та подорожей, запроваджених під час війни у відносно безпечних західних і центральних областях, які потрібно враховувати туристичним компаніям при створенні та організації спортивних подорожей. Формування та організація маршрутів та подорожей з урахуванням розташування бомбосховищ поблизу. Туроператорам та гідам, які створюють туристичні маршрути, варто розглянути можливість надання туристам притулків у разі повітряної тривоги.

При плануванні екскурсійної поїздки або походу з тривалим маршрутом в Україні варто враховувати час, оскільки на сьогоднішній день діє комендантська година. Тому цю вимогу слід враховувати при плануванні відпустки та відвідування певних місць. Зазначимо, що кожен

регіон та область має свої особливості туристичної діяльності своєї території в період воєнного стану, в більшості випадків це пов'язано з певними обмеженнями, які діють для окремих регіонів (Таблиця 3.1.).

Таблиця 3.1.

***Особливості відпочинку та роботи туристичних об'єктів у
західних областях України***

Область	Особливості
Волинська область	Заборонено відвідування зелених зон та лісів, які розташовані поза межами житлових масивів, дозволено відпочинок біля водойм, перелік який визначений військовою адміністрацією
Львівська область	Дозволено відвідувати ліси, але заборонено пересуватися по них на транспорті. Виключенням є випадки, коли через ліс пролягає транзитний шлях або людина пересувається на велосипеді. Дозволено відпочивати біля водойм, перелік яких встановлений військовою адміністрацією
Закарпатська область	Дозволено відвідувати ліси, за виключенням частини Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного парку, заборонені польоти на одномоторних літаках
Івано-Франківська область	Дозволено відвідувати ліси та гори, заборонено пересуватися по них на джипах, квадроциклах,

	баггі та мотоциклах. Дана заборона поширюється на курорт Буковель
Тернопільська область	Дозволено відвідувати ліси, однак заборонено розпалювати багаття. Всі туристичні об'єкти працюють в звичному режимі
Рівненська область	Дозволено відвідувати ліси, збирати гриби та ягоди, крім територій, які знаходяться в північній частині
Хмельницька область	Дозволено відвідувати ліси з певними обмеженнями. Туристичні об'єкти працюють в звичному режимі
Чернівецька область	Дозволено відвідувати ліси. Туристичні об'єкти працюють в звичному режимі

На Волині не встановлено обмежень щодо відвідування виставок, кіно, музеїв та інших туристичних місць, проте діють певні заборони на сплави на водоймах під мостами та відвідування лісів біля білоруського кордону. Водночас дозволено купатися в річках та озерах, розташованих у місцях масового відпочинку, зокрема, на о. Світязь.

У Львівській області можна ходити в ліс, але заборонено в'їжджати в нього на транспорті. Винятками є лише випадки, коли лісовим масивом пролягає транзитний шлях або веломаршрут. Заборонені екскурсії, походи, сплави маршрутами біля критичної інфраструктури, військових і стратегічних об'єктів. Туристичні об'єкти відкриті, купатися і засмагати дозволено тільки на пляжах, перевірених і рекомендованих ДСНС.

На Закарпатті можна ходити в ліси, але деякі маршрути для відвідування закриті. Зокрема, ті, що межують з кордонами інших держав.

Для відвідування туристами закриті гора "Піп Іван" та водоспад "Ялинський".

Також заборонені польоти на одномоторних літаках.

В Івано-Франківській області дозволено відвідувати гори й ліси. На території курорту Буковель заборонено кататися у лісах на джипах, квадроциклах, багі та мотоциклах.

Наявні деякі заборони на території громад, що межують з кордоном.

У Тернопільській області всі туристичні об'єкти працюють у звичному режимі. Тут дозволено відвідувати ліси.

В області напрацьовують нові та вдосконалюють вже наявні маршрути активного пішого та велотуризму.

У Рівненській області зняли заборону на відвідування лісів на частині території. Заборонено відвідувати північні частини шести територіальних громад: Локницькій, Зарічненській, Висоцькій, Миляцькій, Старосільській, Березівській.

У Хмельницькій області усі туристичні об'єкти працюють у звичному режимі та відповідно до затверджених графіків. Відвідування лісів не заборонено, втім є певні обмеження: заборонено розведення багать, а також в'їзд до лісів усіх видів транспортних засобів крім велотранспорту.

На території **Чернівецької області** всі туристичні об'єкти працюють у звичному режимі. Рішення про заборону на відвідування лісів немає.

Туристичні локації, які знаходяться за 5-ть кілометрів від прикордонної смуги відвідувати можливо тільки з дозволу прикордонників.

Значної уваги варто приділити маркетинговим стратегіям, політичним втручанням та розвитку інфраструктури для підтримки та відновлення спортивного туризму в регіонах, постраждалих від військової агресії. Ці дослідження дають важливу інформацію про потенційні стратегії пом'якшення негативних наслідків конфлікту для спортивного туризму та індустрії туризму цілком. Вплив війни на спортивного туризму може бути значним, із великим зниженням кількості туристів, доходів і втратою робочих місць у постраждалих регіонах, економічними труднощами для місцевого бізнесу, а також завдано значної шкоди туристичній інфраструктурі (включаючи дороги та транспортні засоби, ускладнений

доступ туристів до певних регіонів та подорожі в них), пам'яткам архітектури, природним рекреаційним ресурсам.

3.2. Суть проблем розвитку спортивного туризму на території України під час військового стану

На поточний момент, в умовах діючих обмежень які впроваджені спочатку через наявність карантину від Covid-19, та зараз через військовий стан в наслідок агресії та повномасштабного військового вторгнення рф в Україну, можливості українських спортсменів працюючих в напрямку «спортивного туризму» [1-6] є дуже обмеженими. Спроби організувати спортивні походи поза залежністю від типу походу (гірські, пішохідні, водні, велосипедні) та категорії складності можуть стикнутись з різними проблемами. Основні напрямки проблем включають наступні: безпека, доступність, фінансування, комунікація.

У 2022 році, який охарактеризувався началом повномасштабного вторгнення рф в Україну, на Чемпіонат України було подано лише 4 походи і ті «молодших» категорій складності. Навіть якщо зробити найбільш оптимістичне корегування згідно до минулих років – загальна кількість походів буде на рівні не більше 10-15 шт. Російська агресія негативно впливає на спортивний туризм України починаючи з 2013 р.: дестабілізацією та руйнуванням громадського життя, окупацією у 2014р. АР Криму та частини Луганської та Донецької областей, створенням в Україні зони бойових дій, спробами створити негативний образ України в міжнародній спільноті, економічним тиском. Проте саме повномасштабне вторгнення в Україну у 2022 році, та перетворення всієї території України на зону бойових дій, призвело до катастрофічної ситуації в багатьох сферах життя

громадян України, і спортивний туризм тут не є виключенням. Всі проблеми, які виникають у звичайних українців: безпека, мобільність (чи доступність пересування), фінансові проблеми, комунікація, у випадку спортивного туризму виглядають іноді ще більш гостро. Тому далі розглянемо питання які пов'язані з цими проблемами.

Безпека. Умови безпеки для спортивних туристів були порушені під час військового стану. Повсякденні ризики присутні походам, стали посилені через наявність: вибухових пристроїв, мінних полей, вогню зі стрілецької зброї, бомбардування, артилерійського та мінометного обстрілу тощо. Слід зазначити, що навіть після закінчення в якомусь регіоні (чи частині регіону) прямих бойових дій, такі райони ще довго будуть непридатними (або обмежено придатними) для проведення спортивних походів, через наявність нерозмінованих об'єктів, вибухових пристроїв, що залишились як спадщина війни. Важливим є і те, що мінна небезпека може бути присутня і в регіонах далеких від лінії фронту. З поточною мінною обстановкою можна ознайомитись на карті ДСНС (рис.3.1). При цьому ті ж ДСНС попереджають, що внаслідок агресії РФ – імовірність виявлення вибухонебезпечних предметів є високою для всієї території України, і залишається такою навіть в місцях які проходили перевірку і знешкодження [9].

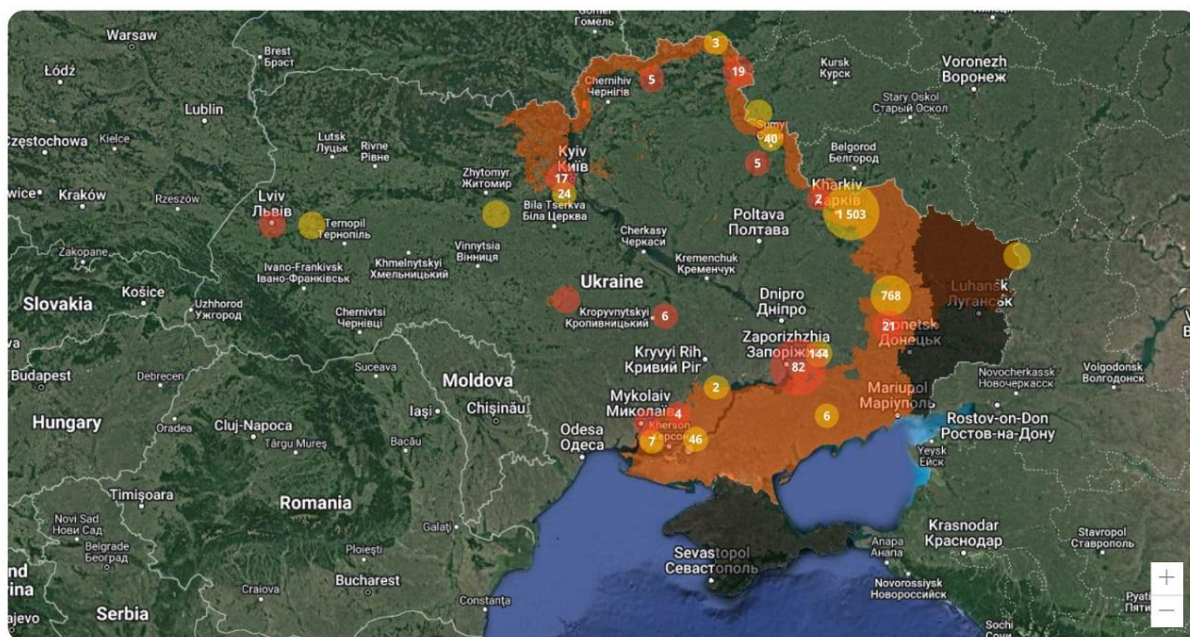

Рис. 3.1. Інтерактивна мапа мінної небезпеки за даними ДСНС [9]

Мобільність, доступність. Під час військового конфлікту можуть бути обмежені деякі місця, які зазвичай були доступні для спортивного туризму. Інфраструктура може бути пошкоджена, а деякі туристичні маршрути можуть бути небезпечними. Також обмеження, що були впроваджені через Covid19 та військовий стан внаслідок агресії рф, вплинули на можливість здійснювати походи за межами України. [10, 11]. Як можна побачити в 2022 році, кількість закордонних походів, що прийняли участь у Чемпіонаті України на поточний момент становить 0. До моменту впровадження серйозних обмежень через Covid19 – більше 10. В 2019 році знизилась загальна кількість походів через введений карантин, проте закордонні походи, що були заплановані ще до введення обмежень, здебільшого були все ж проведеними. Саме тому в цей рік наявний «перекіс» в статистиці (Табл.3.2).

Таблиця 3.2

***Кількість походів за місцем проведення, що були подані на
Чемпіонати України***

<i>Рік</i>	<i>Всього</i>	<i>Україна</i>	<i>Зарубіжжя</i>
<i>2017</i>	<i>35</i>	<i>24</i>	<i>11</i>
<i>2018</i>	<i>38</i>	<i>25</i>	<i>13</i>
<i>2019</i>	<i>27</i>	<i>15</i>	<i>12</i>
<i>2020</i>	<i>23</i>	<i>22</i>	<i>1</i>
<i>2021</i>	<i>25</i>	<i>21</i>	<i>4</i>
<i>2022</i>	<i>4</i>	<i>4</i>	<i>0</i>
<i>2023</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>0</i>

Що стосується доступності регіонів України для проведення спортивних походів через агресію рф. З 2014 р. було окуповано та стало недоступним для проведення спортивних походів приблизно 7% території України. В тому числі АР Крим, в якій до того проводилась велика кількість походів 3-5 к.с. У 2022 році території, що були окупованими, складали до 25%. Відсоток території, що відносився до так званої «сірої зони» та був суцільно непридатним для проведення походів навіть 1 к.с. на поточний момент оцінити досить складно.

Фінансування. Під час війни можливості фінансування спортивного туризму є обмеженими через низку різних факторів.

Комунікація. Під час військового конфлікту можуть бути обмежені засоби зв'язку, що може ускладнити процес спілкування між спортивними туристами організаторами походів, місцевими організаціями, та контролюючими робітниками маршрутно-кваліфікаційної комісії. Останні питання потребують окремого детального розгляду через складність та всебічність питання, тому в поточній роботі причини та основні характеристики цих проблем наведені «тезово». Щоб зменшити негативний вплив військового конфлікту на спортивний туризм в Україні, можуть бути

запропоновані наступні рішення:

Забезпечення безпеки. Спортивні походи повинні проходити з максимально можливим рівнем безпеки для всіх учасників. Для цього можуть бути використані різні методи, такі як: попередня експертиза маршрутів, забезпечення охорони спортсменів на маршруті, навчання учасників засобам особистої та загальної безпеки: інструктажі та навчання з поведінки при екстремальних ситуаціях [12- 15]; методах підвищення безпеки стоянки; надання першої медичної допомоги в тому числі при пораненнях в наслідок вибухів, чи ураженні стрілецькою зброєю [16-17]; правила мінної безпеки.

На поточний момент подібні питання безпеки залишились поза увагою офіційних органів, нормативні документи не розроблені та не прийняті на рівні жодної офіційної установи, що займається та відповідає за спортивний туризм в Україні [19-20]. І ця проблема потребує рішення та опрацювання. Через це основні зусилля з приводу забезпечення безпеки на поточний момент полягають переважно на організаторах та самих учасниках походів.

Окрім вивчення вже позначених питань (правила безпеки, основ першої допомоги тощо), учасникам слід запланувати сеанси та способи зв'язку з представниками МКК, своїми близькими, та організаціями, що можуть надати допомогу в екстрених випадках. Розробити процедуру дій на випадок якщо група не вийшла на зв'язок в позначені сеанси, чи надала інформацію про наявність екстрених ситуацій. Через підвищений рівень небезпеки, окрім стандартної аптечки «штатного медика» групи, кожен учасник повинен мати при собі власну «аптечку», а «штатний медик» повинен мати розширений набір лікарських заходів, з урахуванням тих небезпечних ситуацій що можуть виникнути через причини наведені вище.

Для підвищення рівня безпеки учасники походу повинні мати інструменти очищення та знезараження води, додаткові інструменти зв'язку, акумуляторні батареї та засоби зарядки. Розвиток альтернативних маршрутів. Організатори походів повинні розробити нові маршрути чи

альтернативні « гілки маршрутів», які не проходять через небезпечні зони. Також можуть бути запропоновано змінити тимчасово тип походу, та відповідно, маршрути зі спортивного туризму на такі, які можуть бути менш безпечними під час військового конфлікту. Окрім безпосередньої небезпеки слід передбачити можливість відсутності просування окремими маршрутами внаслідок руйнування важливих елементів (наприклад мостів).

Також слід ще до початку походу визначити можливі місця поповнення припасів, питної та технічної води, найбільшої вірогідності наявності стільникового та іншого видів зв'язку, місця розташувань лікарень, відділень поліції. Досить корисними будуть знання локацій з місцевими жителями, що можуть надати допомогу у вирішенні тих чи інших проблем.

Фінансова підтримка. слід зазначити, що організація спортивних походів на території Західної України та інтенсифікація внутрішнього туризму, особливо для молоді, сприяє і економічному і патріотичному зростанню України і повинна мати підтримку на рівні держави. Нажаль, на поточний момент рівень державної фінансової підтримки туристичним федераціям та осередкам, можна вважати частково придатним щоб допомогти їм « вижити» під час війни, але не є достатнім для проведення активної спортивної діяльності та проведення потрібних заходів, що зроблять можливими проведення походів в таких складних умовах. Також було б непогано, якби були запропоновані спеціальні програми підтримки спортивного туризму для воєнних ветеранів та осіб, які постраждали від війни, як реабілітаційний засіб.

Засоби зв'язку. Організатори походів можуть використовувати різні засоби зв'язку, такі як підсилювачі мобільного зв'язку, супутниковий зв'язок, рації, та радіо і навіть можливості стаціонарних мереж (телефон, телеграф, дротовий інтернет що може бути наявним в населених пунктах) щоб забезпечити комунікацію між учасниками походів та всіма задіяними особами: місцевими жителями, кураторами з ДСНС, МВС, медиками,

офіційними локальними установами чи з маршрутно-кваліфікаційною комісією. Не слід обмежуватись тільки стільниковим голосовим зв'язком, треба використовувати всі можливі варіанти в тому числі різні соціальні мережі. Слід ще до походу по можливості визначити можливі місця з проблемами зв'язку, та найменшими проблемами. Для цього можна використовувати дані в інтернеті щодо якості зв'язку та розташування мережевих веж. Слід оговорити точки маршруту на яких буде відбуватися зв'язок та основні варіанти виходу на зв'язок.

Слід мати додаткові акумуляторні батареї високої ємності та компактні мобільні засоби зарядки, через те що через розряджені пристрої може не бути можливості вийти на зв'язок, а в місцях з поганим мобільним зв'язком мобільні телефони розряджаються швидше.

3.3. Приклад розробки спортивного маршруту в Західній Україні

Пішохідний маршрут: Поп-Іван Чорногірський з Дземброні

Дистанція і складність: 10.5 км, середній

Час проходження: 5 годин, одноденний / дводенний

Локація: Чорногірський хребет

Поп-Іван Чорногірський - унікальна вершина: на ній в кінці 30-х років була побудована кам'яна обсерваторія, яка стоїть і донині. І хоча наукові дослідження тут не проводяться вже понад півстоліття, будівля приваблює багатьох туристів і донині.

Крім того, з Поп-Івана починається Чорногорський хребет, на якому зібрані 6 найвищих вершин України. Звідси можна пройтися ними всіма!

Піднятися на висоту 2 028 метрів можна через гірське озеро Марічейка від КПП Шибене, а можна і з Дземброні через Смотрицькі водоспади і г. Вухатий Камінь (альтернативний маршрут в цьому ж напрямку - через вершину г. Смотрич). Вийшовши з Дземброні рано вранці, після обіду вже можна опинитися на Поп-Івані.

Вухатий камінь (1 864 м)

Гора Вухатий Камінь часто сприймається як частина проходження маршруту до Поп-Івана, хоча свою подорож на карпатські високогір'я можна планувати і тільки заради відвідування цієї природної формації.

Вухатий Камінь прилягає до гори Смотрич і легко впізнається серед

інших карпатських вершин завдяки високим кам'яним скелях різних химерних форм, що стирчить з тіла гори. У народі ці скелі називають «церквами».

На вухатих Камені закінчується складна частина підйому на Піп-Іван, залишається тільки зробити останній ривок і вийти до старої кам'яної Попіванської обсерваторії.

Якщо вибрати маршрут на Піп-Іван між сходженням через Вухатий Камінь та підйомом через Смотрич, прийміть до відома наступне:

- маршрут через Смотрич коротше, тому швидше, однак підйом переважно лісом і до вершини Смотрича доведеться йти по стежці круто вгору - сумнівне задоволення, хоча і економить час;
- маршрут через Вухатий Камінь проходить чудовими Смотрицького водоспадами, він, хоч і довше, але простіше і живописней, та й сама гора Вухатий Камінь заслуговує на окрему увагу туристів.

Гора Смотрич (1 898 м)

Має стрімкі, подекуди обривисті схили, на підходах до вершини - скелясті виступи, вершина повністю кам'яна. Через Смотрич можна підніматися на Піп-Іван, якщо хочете зберегти трохи часу і відчуваєте в собі впевненість швидше пройти по крутому схилу на цю вершину, чим довше йти пологими стежками, що ведуть через Вухатий Камінь.

Різниця у відстанях: тривалість маршруту з Дземброні через Смотрич до обсерваторії - 10 км. А через Вухатий Камінь - близько 12 км.

На замітку: Зупинятися на ніч при поході на Піп-Іван можна за с. Красник, що трохи далі по дорозі від повороту на Ільці - там, навпаки лісопилки, є непогана поляна відразу біля річки - рівне місце під кілька наметів, доступ до води, є місця для багаття і дрова. Цей варіант оптимальний, якщо ви вийшли з маршрутки пізно ввечері і до Дземброні дістатися так і не змогли.

Місця для ночівлі з палатками можна знайти і в самій Дземброні - туристів там не ганяв, якщо тільки вони не розбивають табір на чиємусь городі.

Ще один варіант - заночувати в колибі або біля неї (вище Дземброні). Вона розташована безпосередньо на маршруті. Детальніше про колибі - в розділі нижче.

Не встигли піднятися на вершину або вас застала негода? Ставте намети під Вухатим Каменем або ближче до водоспадів - там, як правило, навітряна сторона, є доступ до води, а ялівець навколо табору зробить нічліг затишним. Розведення вогню на цих стоянках під питанням, краще подстрахуйтеся і візьміть газовий пальник.

Колиба на маршруті тільки одна і знаходиться трохи вище Дземброні перед розвилкою на Вухатий Камінь та Смотрич. Має два приміщення, двоповерхові лежаки, піч. Одна кімната може вмістити 6-7 осіб, в іншій - один лежак і місце під вогнище (влітку тут варять сир).

З кінця травня по вересень колиба зайнята - тут проживають пастухи.

На осінньо-зимовий період хатина може використовуватися туристами.

Вода на маршруті

Джерел на маршруті до Поп-Івану вистачає. Одне з перших розташоване на захід від колиби під лісом.

Далі води можна набрати в Смотрицьких (Дземброньських) водоспадах, якими обов'язково проходить маршрут на Вухатий Камінь.

Джерело є і на перемичці між Поп-Іваном і Смотричем, однак він не постійний і, залежно від погодних умов, може пересихати.

ВИСНОВКИ

Спортивний туризм здійснюється шляхом подолання якоїсь відстані, території, маршруту активним способом, покладаючись на власні вольові і фізичні зусилля. Саме активна форма пересування на чистій або умовно чистій в екологічному плані території з гарними краєвидами дає великий оздоровчий ефект. Рухаючись у доступному ритмі, через деякий час людина починає відчувати ейфорію, яку можна назвати «м'язовим щастям». Крім того, якщо такий рух супроводжується єднанням з природою, відбувається на фоні чудових ландшафтів, оздоровчий ефект значно посилюється. Людина відпочиває не лише тілом, а й душею.

Західна Україна поєднують у собі красоти гірських та лісових районів. Бурхливі річки, красиві озера, пологі гірські схили, сонячні полонини, багата історія краю можуть задовільнити смаки будь-якого туриста. У Карпатах можна прокласти маршрути від найпростіших до III категорії складності. Тут зустрічаються ділянки з великим перепадом висот, скельним рельєфом, складним орієнтуванням, водними перепонами.

Найкращий час для пішохідних походів по Карпатах з другої декади травня до кінця жовтня. Однак треба пам'ятати, що у травні на високогір'ї ще багато снігу, а в жовтні значно знижується температура повітря, особливо у нічний час. Найбільш цікаві маршрути у Карпатах йдуть хребтами гір. Так, маршрут III категорії складності проходить хребтами Чорногора, Горгани та Свідовецькому.

Плануючи походи по Карпатах слід пам'ятати, що тут є території, відвідені під природоохоронні об'єкти (Карпатський заповідник, Карпатський і Синевирський природні національні парки, ландшафтні заказники), для проходження яких необхідно одержати дозвіл у відповідних організаціях та дотримуватися певних правил поведінки.

Західна Україна зі своїм ресурсним потенціалом має майже безмежні можливості для організації активного й екстремального відпочинку.

Екстремальні розваги – це нова конкурентна перевага для будь-якого туристичного місця або маршруту. В Західній Україні є багато варіантів для розвитку таких напрямків.

Обираючи місце для відпочинку, туристи замислюються не тільки про певні визначні місця, побутові зручності, а і про те, чим можна буде зайнятися у вільний час, які пропонуються розваги. Якщо є можливість вибору (особливо для людей молодших вікових груп), то до уваги беруться не лише особливості клімату, наявність цікавих для огляду об'єктів, але й можливості для активних форм відпочинку.

У 2022 році, який охарактеризувався началом повномасштабного вторгнення рф в Україну, на Чемпіонат України було подано лише 4 походи і ті «молодших» категорій складності. Навіть якщо зробити найбільш оптимістичне корегування згідно до минулих років – загальна кількість походів буде на рівні не більше 10-15 шт. Російська агресія негативно впливає на спортивний туризм України починаючи з 2013 р.: дестабілізацією та руйнуванням громадського життя, окупацією у 2014р. АР Криму та частини Луганської та Донецької областей, створенням в Україні зони бойових дій, спробами створити негативний образ України в міжнародній спільноті, економічним тиском.

Проте саме повномасштабне вторгнення в Україну у 2022 році, та перетворення всієї території України на зону бойових дій, призвело до катастрофічної ситуації в багатьох сферах життя громадян України, і спортивний туризм тут не є виключенням. Всі проблеми, які виникають у звичайних українців: безпека, мобільність (чи доступність пересування), фінансові проблеми, комунікація, у випадку спортивного туризму виглядають іноді ще більш гостро. Тому далі розглянемо питання які пов'язані з цими проблемами.

Незважаючи на те, що і карантин внаслідок COVID19 і повномасштабне військове вторгнення рф мають негативний вплив на спортивний туризм в Україні, можливо запропонувати різні заходи для

зменшення їх негативних ефектів та продовження розвитку спортивного туризму. Основними рекомендаціями будуть більш ретельна підготовка до маршрутів, розробка основних та альтернативних планів поведінки при різних ситуаціях, проведення детальних інструктажів за всіма важливими темами для всіх учасників, та проведення вихідного іспиту керівника та відповідальних осіб з усіх тем, що є спеціалізованими для них, а учасників - з основних тем безпеки та першої медичної допомоги.

Слід підняти питання про більш детальне опрацювання проблем на офіційному рівні та розробці нових нормативних положень які вирішать чи формалізують шляхи вирішення наявних проблем. Крім того такі заходи можуть бути корисними і при проведенні туристичних походів в інших країнах світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В. В. Спортивний туризм: підруч. / В. В. Абрамов; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2011. – 367 с.
2. Александрова А. Ю. Международный туризм: учеб. пособ. / А. Ю. Александрова. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 470 с.
3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О.О.Бейдик. – К.: КНУ. 2001. – 397 с.
4. Блистів Т.В. Теорія і практика туристичних походів [навчальний посібник]. - Львів: НВФ "Українські технології", 2006. - 132 с.
5. Булашев А.Я. Спортивный туризм. / А.Я. Булашев, М.В. Тонкошкур. - Харьков: ХДАФК, 2009. - 120 с.
6. Вацеба О. Нариси з історії західно-українського спортивного руху / Оксана Вацеба. - Львів, 1994. - 264 с.
7. Грабовський Ю.А., Скалій О.В., Скалій Т.В. Спортивный туризм: навчальний посібник. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2009. — 304 с.
8. Гриньова Т. І. Оцінка рівня фізичної підготовленості хлопців 11–12 років під впливом занять різними видами туризму / Т. І. Гриньова, К. В. Мулик // Слобожанський науково–спортивний вісник. – 2012. – №2. – С.13–16.
9. Гриньова Т. І. Вплив оздоровчих занять різними видами спортивного туризму на формування фізичного стану дітей 10-13 років : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / Т. І. Гриньова. – Харків, 2014. – 20 с.
10. Грішнова О.А. Туризм і рекреація як чинники людського розвитку / О.А. Грішнова // Матеріали доповідей учасників другої науково-практичної конференції «Інформаційні технології в управлінні

- туристичною та курортно-рекреаційною економікою» (15-16 вересня 2006 року, Бердянськ). - Бердянськ: АУІТ «АРІУ», 2006. - 245 с.
11. Дехтяр В. Д. Основи оздоровчо-спортивного туризму / В. Д. Дехтяр. - К.: Науковий світ, 2003. - 203 с.
 12. Діагностика та багатопоказниковий аналіз туристичного потенціалу Карпатського регіону для потреб територіального планування [Ю.Зінько, Ю.Занько, Р.Лозинський, М.Мальська, Р.Щецинський] / Матеріали міжнародного наукового семінару «Львівська суспільно-географічна школа у національному і європейському вимірах» - Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. - 380 с.
 13. Дмитрук О. Ю. Спортивно-оздоровчий туризм : навч. посіб. / О. Ю. Дмитрук, Ю. В. Щур. - 2-ге вид., перероб та допов. - К. : «Альтерпрес», 2008. - 280 с.
 14. Закон України «Про туризм». - Київ: Відомості Верховної Ради України, 2001. - №32.
 15. Іванух Р., Жученко В. Стратегічні проблеми розвитку рекреаційнотуристичного комплексу України // Економіка України, 2005, №1. - 67 с.
 16. Інформаційні матеріали щодо стану розвитку спортивного туризму в Україні // Матеріали засідання та проекти документів. - Чернівці: Б. в., 2007.- С. 8.
 17. Карманный справочник туриста / автор-составитель Штюмер Ю.А. - 2-е изд. с изм. и доп. - М.: Профиздат, 1982. - 224 с.
 18. Квартальнов В. А. Туризм социальный: история и современность / Квартальнов В. А., Федорченко В. К. - Киев : «Вища школа», 1989.
 19. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні Чернівці: Книги ХХІ, 2003. — 300 с.
 20. Кирилюк Л. М. Нові (нетрадиційні) види туризму України / Кирилюк Л. М. // Наук. записки Вінницького держ. пед.

- університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – Вінниця, 2008. – Вип. 17. – С. 191–195.
21. Костриця М. М. Сільський туризм: теорія, методологія, практика (етноісторичний туристичний кластер «Древлянська земля»). – Житомир : ЖДТУ, 2006. – 196 с.
 22. Культура досуга / В.М. Пича, И.В. Бестужев-Лада, В.М. Димов и др. - Киев, 1990. - С.8-15.
 23. Масляк П. О. Рекреаційна географія: навч. посіб. / П. О. Масляк. – К.: Знання, 2008. – 343 с.
 24. Москалец Т.В. Туризм, как рекреационный потенциал страны / Т.В. Москалец // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка. - 2012. - Вип.98. - С.262-266.
 25. Науменко Г. П. Система потреб людини та туризм // Туристичнокраєзнавчі дослідження. – К., 2005. – Вип. 6. – С.3–199.
 26. Пазенюк В.С. Філософія туризму: навчальний посібник / Пазенюк В.С, Федорченко В.К. - К.: Кондор, 2004. - 268 с.
 27. Печери України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://speleo.land.kiev.ua/>
 28. Пташина Е. В. Развитие спортивного туризма в Украине [Электронный ресурс] / Е. В. Пташина, В. К. Назаренко. – Режим доступа http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Sport/2_123337.doc.
 29. Рада з туризму Карпатського регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tourism-carpathian>.
 30. Розвиток туристичного бізнесу регіону: Навч. посібник / За ред. Школи І.М. – Чернівці: Книги – XXI, 2007. – 292 с.
 31. Рутинський М.Й. Туристичний комплекс Карпатського регіону України: Навчальний посібник / М.Й.Рутинський, О.В.Стецюк. – Чернівці: Книги XXI, 2008. – 440 с.
 32. Сергеев В. Л. Туризм и здоровье / В. Л. Сергеев. – М. : Профиздат, 1987. – 98 с.

33. Соколов В. А. Спортивний туризм в Україні на сучасному етапі / В. А. Соколов, Ю. В. Штангей, І. В. Петрова // Туризм на порозі ХХІ століття: освіта, культура, екологія: матеріали Міжнародної науково–практичної конференції (18–20 жовтня 2007 р., м. Київ). – К. : Вид-во «КІТЕП», 2007. – 268 с.
34. Статистичний щорічник Волинь-2017 / За ред. М.І. Мотиль. – Луцьк, 2018. – 560 с.
35. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2017 рік / За ред. М.М. Колімбровського. – Івано-Франківськ, 2018. – 514 с.
36. Статистичний щорічник Закарпаття за 2017 рік / За ред. Г.Д. Гриник. – Ужгород, 2018. – 479 с.
37. Статистичний щорічник: Львівська область за 2017 рік / За ред. С.О. Матковського. – Львів, 2018. Частина 1. – 365 с.
38. Статистичний щорічник Рівненської області за 2017 рік / За ред. Ю.В. Мороза. – Рівне, 2018.– 547 с.
39. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2017 рік / За ред. В.Г. Кирича. – Тернопіль, 2018. – 471 с.
40. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2017 рік / За ред. В.В. Скальського. – Тернопіль, 2018. – 471 с.
41. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2017 рік. / Державний комітет статистики України, Головне управління статистики у Чернівецькій області. – Чернівці, 2018 – 500 с.
42. Туристический форум [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.doroga.ua/>
43. Федорів О. Я. Гірськолижний туризм в Україні. Путівник / О. Я. Федорів 2008. – 106–110 с.
44. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні: навч. посіб. / В. К. Федорченко, Т. А. Дворова. – К.: Вища шк., 2002. – 195 с.
45. Цибух В. І. Роль та значення спортивного туризму в соціально–економічному розвитку регіонів / В. І. Цибух // Вісник

- Чернівецького торговельно–економічного інституту. Економічні науки. – 2015. – Вип.2. – С.104–109.
- 46.ЦМКК Федерації спортивного туризму України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cmkk.com.ua/>
- 47.Чорненька Н.В. Організація туристичної індустрії: Навчальний посібник / Н.В.Чорненька. – К.: Атіка, 2006. – 264 с.
- 48.Школа І.М. та ін. Менеджмент туристичної індустрії: Навчальний посібник. — Чернівці: ЧТЕІ КНЕУ, 2003. — 662 с.
49. Щур Ю. В. Спортивно–оздоровчий туризм: навч. посіб. / Ю. В. Щур, О. Ю. Дмитрук. – К.: Альтерпрес, 2003. – 232 с.
50. www.fstu.org.ua/ - Офіційний сайт Федерації спортивного туризму України.

ДОДАТКИ

Додаток А

Карто-схема гірськолижних трас ГК «Яблуницький перевал»

Карто-схема гірськолижних трас ГК Драгобрат

Додаток В

Карто-схема гірськолижних трас ГК Мигово

Додаток Г*Карто-схема сплавів по р. Дністер*

Додаток Д

Карто-схема сплавів по р. Чорний Черемош

